

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

โครงการ ทางเลือกในการทำการเกษตรยั่งยืนที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม
บ้านไร่ยาว อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

โดย

นางสาวจุฑามาศ การสุวรรณ และคณะ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.)

กันยายน 2546

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

โครงการ ทางเลือกในการทำการเกษตรยั่งยืนที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม
บ้านไร่ยาว อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

โดย

นางสาวจุฑามาศ การสุวรรณ และคณะ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.)

กันยายน 2546

สารบัญ

บทที่ 1

1.1 ความเป็นมา	1
1.2 วัตถุประสงค์	2
1.3 คำถามหลักในการวิจัย	2
1.4 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	2
1.5 ขอบเขตงานวิจัยและกิจกรรม	2-3
1.6 ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย	3
1.7 งบประมาณที่ใช้ในการวิจัย	3
1.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย	3-4

บทที่ 2

2.1 ประวัติศาสตร์ชุมชน	5-6
2.2 สภาพทั่วไปของบ้านไร่ยาว	6-7
2.3 ทรัพยากรธรรมชาติและการอนุรักษ์	7-8
2.4 สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม	8-12
2.5 ปัญหาของชุมชน	12-13

บทที่ 3

3.1 สถานที่ทำการวิจัยและเป้าหมายการศึกษา	13
3.2 แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล	13
3.3 แนะนำทีมงานวิจัย	13-14
3.4 แผนการดำเนินงานและกิจกรรม	15

บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน

ก. การจัดการประชุม	16-18
ข. การลงพื้นที่เก็บข้อมูลพื้นฐานของชุมชน	18-20
ค. การส่งตัวแทนไปอบรมการทำนุุ่ยหมักจุลินทรีย์	20-22
ง. การศึกษาดูงานนอกสถานที่	22-24
จ. การจัดเวทีชาวบ้าน	24-29
ฉ. การทำห้องสมุดด้านการเกษตรขนาดเล็กในชุมชน	29-30

ซ. การทำรายการเกษตรเสียงตามสาย	31-32
ซ. การผลิตเอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์	33-34
ณ. การอบรมเฉพาะเรื่อง	34-41

บทที่ 5 ผลการวิจัย

5.1 ผลที่เกิดตามวัตถุประสงค์

ก. ทราบรูปแบบในการทำการเกษตรของชุมชนบ้านไร่ยาวในปัจจุบัน	42-43
ข. ทราบรูปแบบฯ ที่สอดคล้องเหมาะสมกับชุมชน	43-44
ค. ทราบรูปแบบในการหนุนเสริมความรู้ / ข้อมูลข่าวสาร	44-45
ง. การพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรและสร้างความเข้มแข็งในชุมชน	45-46
จ. การตระหนักในการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนของชุมชน	46-47

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	48-56
--	-------

ภาคผนวก

บทที่ 1

1.1 ความเป็นมา

บ้านไร่ยาวเป็นชุมชนชายขอบ อยู่ติดกับอุทยานแห่งชาติแก่งกรุงและเขตอนุรักษ์ (เคยอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติมาก่อน) อยู่ห่างจาก อ. ท่าชนะ 50 กิโลเมตร การคมนาคมเข้าสู่หมู่บ้านโดยถนนลูกรัง การเดินทางค่อนข้างลำบากในหน้าฝน ประชากรเป็นเกษตรกรที่พึ่งย้ายเข้ามาตั้งรกรากในชุมชน โดยอพยพมาจากหลายจังหวัด ทั้งจากภาคใต้และภาคอีสาน มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 291 ครอบครัวยุทธศาสตร์ 1,159 คน อาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม โดยเป็นการทำการเกษตรแบบเชิงเดี่ยว เน้นหนักที่พืชเศรษฐกิจ เช่น ยางพารา กาแฟ และปาล์ม โดยอาศัยปัจจัยการผลิตจากภายนอก คือ ปุ๋ยเคมี และยาปราบศัตรูพืช เป็นหลัก

สภาพปัญหาปัจจุบัน เป็นชุมชนใหม่ที่เพิ่งก่อตั้งขึ้นในช่วง 20 – 25 ปี ที่ผ่านมามีชาวบ้านในชุมชนมาจากทุกภาคของประเทศไทย ทำให้มีความหลากหลายในวิถีการดำเนินชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรม ขาดแกนนำในการประสานงานในกลุ่มต่าง ๆ การรวมตัวกันทำกิจกรรมค่อนข้างยาก ประชากรส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อย ขาดความรู้ด้านการเกษตร และการจัดตั้งองค์กร

จากการสำรวจข้อมูลชุมชนมา 2 ครั้ง พบว่าชาวบ้านมีหนี้สินมาก คือ ทุ้งหมู่บ้านมีหนี้สินประมาณ 20 ล้านบาท ซึ่งเป็นหนี้ ธ.ก.ส. มากที่สุด ดังนั้นทางเลือกของชุมชนควรเป็นอย่างไร?

จากสภาพดังกล่าว มีชาวบ้านกลุ่มเล็กๆ จำนวน 5 คน ซึ่งในขณะนั้นเป็นกรรมการกองทุนเงินล้านของหมู่บ้าน ได้เล็งเห็นความสำคัญของปัญหา เพราะจากการทำข้อมูลของกองทุนฯ ทำให้พบว่า กว่าร้อยละ 60 ของเงินกู้ทั้งหมด ชาวบ้านเอาไปซื้อปุ๋ยเคมี ยาปราบวัชพืช และยาฆ่าแมลง (ซึ่งคิดประมาณปีละ 2-3 ล้านบาทเลยทีเดียว) ดังนั้นเม็ดเงินที่รัฐบาลหว่านลงมา ก็ถ่ายเทเข้ากระเป๋าบริษัทข้ามชาติไปกว่าครึ่ง อีกทั้งราคาผลผลิตก็ตกต่ำติดต่อกันมาหลายปีแล้ว เป็นเงื่อนไขซ้ำเติมความยากจนเข้าไปอีก

และจากจุดเริ่มต้นดังกล่าว จึงเริ่มมีการขยายวง พบปะ พูดคุยเพื่อหาทางออกจากสภาพที่เป็นอยู่ รวมถึงการประชุมชาวบ้าน เพื่อหาผู้สนใจมารวมกลุ่มกันทำกิจกรรม โดยมีอาสาสมัครเพิ่มอีก 8 คน รวมเป็น 13 คน ซึ่งในตอนแรกคิดกันว่าจะลงทำปุ๋ยหมักจุลินทรีย์ใช้กันเองในหมู่บ้าน เพื่อลดต้นทุนการผลิต แต่หลังจากปรึกษาหารือกันหลายๆ ครั้ง ก็เห็นความจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนแผนงาน เป็นการทำการเกษตรแบบยั่งยืนเพื่อให้ครบวงจร เพราะเห็นว่าลำพังครอบครัวของเกษตรกรรายย่อยกับที่ดินแปลงเล็กๆ เงินทุนที่จำกัด และไม่มีการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าของผลผลิต คงไม่สามารถทำให้หลุดพ้นจากภาวะหนี้สินที่เผชิญอยู่ได้

แม้ว่าในระยะแรกนี้ องค์กรยังไม่มี ความเข้มแข็งพอที่จะแก้ปัญหาทั้งระบบได้ แต่ก็เห็นว่าการกระบวนการเรียนรู้แนวทางในการทำการเกษตรยั่งยืนที่สอดคล้องเหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม และมีความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจของชุมชน เป็นกระบวนการที่เป็นกุญแจสำคัญในการสร้างทางเลือกใหม่เพื่อพัฒนาอาชีพ และคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นในระดับหนึ่ง

1.2 วัตถุประสงค์

1. หารูปแบบในการทำการเกษตรที่สอดคล้องเหมาะสมกับชุมชน
2. หารูปแบบในการหนุนเสริมความรู้ และสนับสนุนข้อมูลข่าวสาร
3. มีการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกร และสร้างความเข้มแข็งในชุมชน
4. เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้ตระหนักในการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

1.3 คำถามหลักในการวิจัย

หารูปแบบการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชุมชนบ้านไร่ยาวในปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร

หารูปแบบการทำการเกษตรยั่งยืนที่สอดคล้อง เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม และมีความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจของชุมชนเป็นอย่างไร องค์กรชุมชนจะจัดบริการความรู้ ข้อมูลข่าวสาร เพื่อพัฒนาเกษตรกรให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร

1.4 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ชุมชนมีทางเลือกในการทำการเกษตรที่เหมาะสม
2. ได้รูปแบบการจัดการหนุนเสริมความรู้การเกษตรยั่งยืนโดยองค์กรชุมชน ในการถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตรที่มีประสิทธิภาพ
3. มีการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกร และเกิดความเข้มแข็งในชุมชน
4. ชุมชนเห็นคุณค่าและมีความตระหนักในการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

1.5 ขอบเขตงานวิจัยและกิจกรรม

ในโครงการระยะแรกนี้ จะเน้นเฉพาะสมาชิกในทีมงานวิจัยก่อนเป็นอันดับแรก แต่ในขณะเดียวกันก็พยายามขยายไปยังกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักขาย และเกษตรกรทั่วไปทั้งชุมชน ทั้งนี้จะขอความร่วมมือเฉพาะเกษตรกรที่สนใจ และตระหนักในการที่จะเปลี่ยนวิธีทำการเกษตรแบบเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์ เพื่อที่จะพัฒนาเป็นระบบการเกษตรที่ยั่งยืน และเหมาะสมกับชุมชน

กิจกรรม

กิจกรรมในการสร้างความรู้

- ◆ ประชุมทีมงาน
- ◆ การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน
- ◆ จัดเวทีชาวบ้าน
- ◆ การไปทัศนศึกษา
- ◆ การส่งตัวแทนของทีมงานวิจัยไปอบรมเฉพาะเรื่อง

ข. กิจกรรมการหนุนเสริมข้อมูลข่าวสารแก่สมาชิกในชุมชน

- ◆ ศึกษารูปแบบการจัดการหนุนเสริมความรู้โดยองค์กรชุมชน
- ◆ การทำห้องสมุดขนาดเล็กในชุมชน เพื่อบริการความรู้ด้านการเกษตร
- ◆ การทำเกษตรเสียงตามสาย
- ◆ การผลิตเอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์
- ◆ การอบรมเฉพาะเรื่อง/การฉายวิดีโอ
- ◆ การติดตามและประเมินผล

ค. การทดลองวิจัยทำปุ๋ยหมักจุลินทรีย์ และการทำแปลงเกษตรผสมผสาน

- ◆ การทำปุ๋ยหมักจุลินทรีย์และน้ำสกัดชีวภาพเพื่อทดลองใช้ในชุมชน
- ◆ การทำสวนสาริต เกษตรผสมผสาน(เฉพาะสมาชิกทีมงาน)

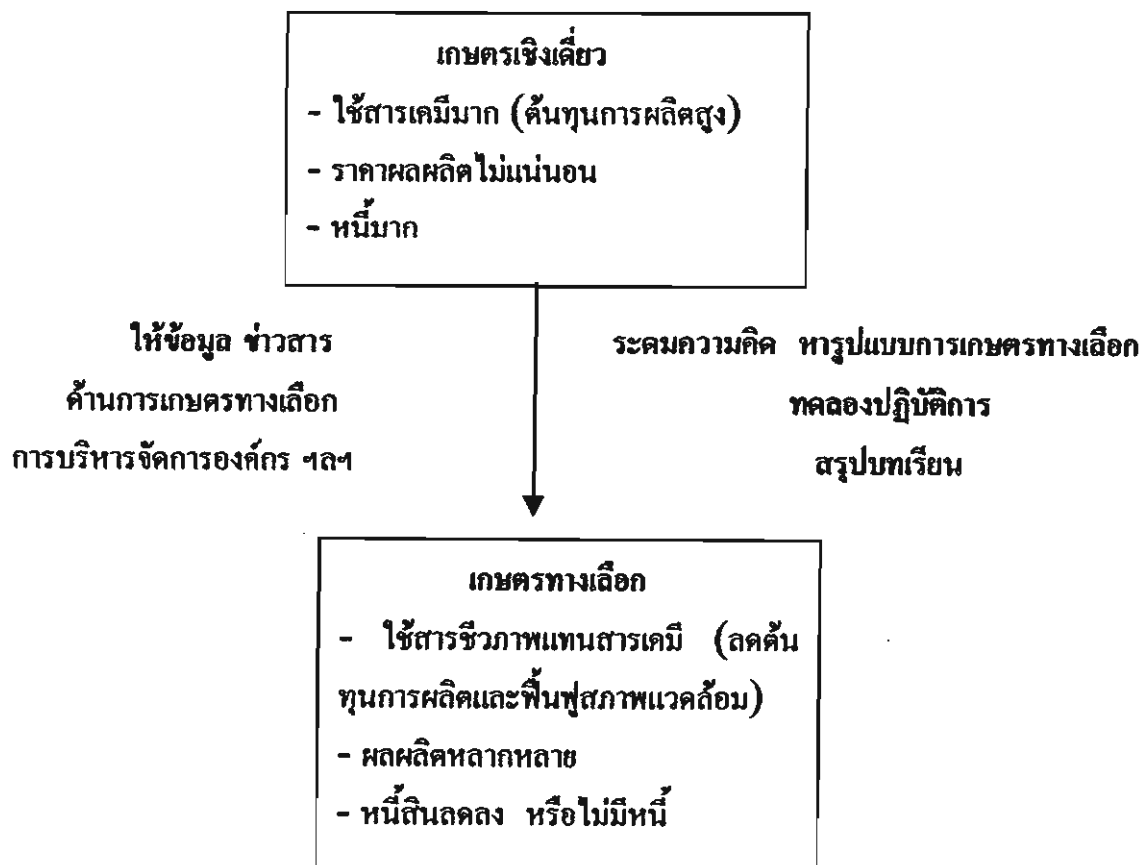
1.6 ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

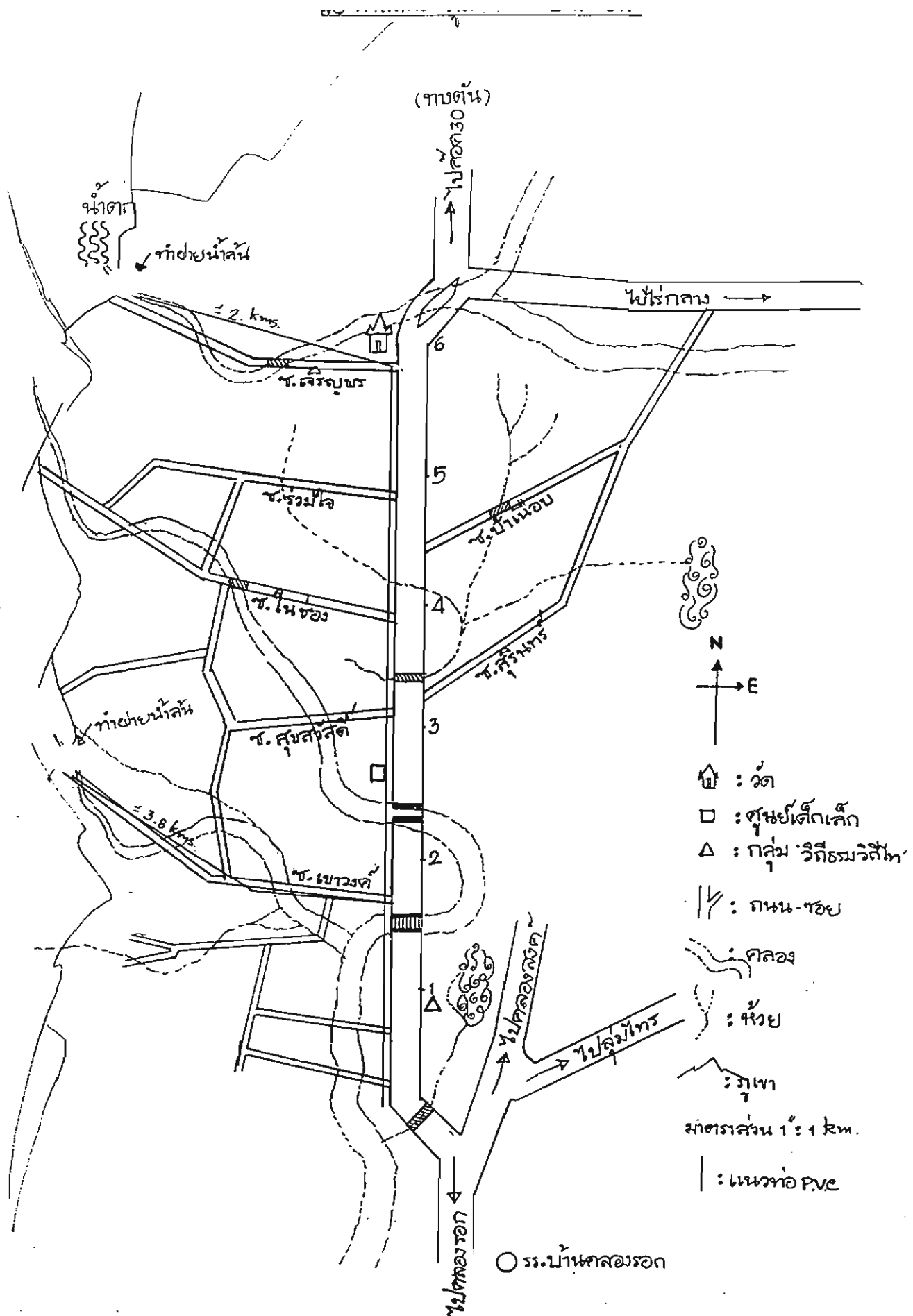
เป็นโครงการการระยะ 1 ปี เริ่มตั้งแต่เดือนเมษายน 2545 ถึงเดือนมีนาคม 2546 และต่อเวลาอีก 2 เดือน จนถึงเดือน พฤษภาคม 2546

1.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย

เป็นโครงการที่สร้างปัจจัยหนุนเสริมการศึกษาหาความรู้ ข้อมูล และรูปแบบต่างๆ เพื่อเป็นทางเลือกในการทำเกษตรแบบยั่งยืน รวมถึงการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจหาทางออกให้กับตัวเกษตรกรและชุมชน เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ โดยองค์กรภายในชุมชนเอง เพื่อพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรผู้พึ่งตนเองอย่างยั่งยืนต่อไป โดยผ่านทางกิจกรรมต่างๆ เช่น การอบรม การไปทัศนศึกษา การจัดเวที ฯลฯ และเป็นการทดสอบว่า ทางเลือกนั้นๆมีความเป็นไปได้ เหมาะสม

กับชุมชนและเกษตรกรจริงหรือไม่ ถ้าไม่ได้หรือล้มเหลวเพราะอะไร และทางออกหรือทางเลือกที่แท้จริงควรเป็นอย่างไร เพื่อเป็นแบบอย่างสำหรับเพื่อนเกษตรกรรายอื่นต่อไป

บทที่ 2

บริบทชุมชนบ้านไร่ยาว

2.1 ประวัติศาสตร์ชุมชน

ชุมชนบ้านไร่ยาว เป็นชุมชนใหม่ที่ก่อตั้งขึ้นมาหลังจากการทำสัมปทานไม้ จะเป็นถนนดินเก่าที่ใช้ชักลากไม้เข้าไปในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งภายหลังประกาศเป็นเขตอนุรักษ์ และอุทยานแห่งชาติแก่งกรุง หลังจากชักลากไม้ออกหมดแล้ว ก็มีชาวบ้านที่เป็นพวกควาญช้างขึ้นมาทำคอกช้างเข้ามาทำเพื่อกักช้างป่า เพราะสภาพป่าที่เหลือติดต่อกับป่าที่ยังสมบูรณ์อยู่ และพวกมาหาช้างป่านี้เองเป็นคนไปบอกชาวบ้านรุ่นแรกที่อพยพมาอยู่ที่ชุมชนในปัจจุบันนี้ (ประมาณปี พ.ศ.2522-2523) โดยพวกแรกจะเป็นคนมาจากในจังหวัดสุราษฎร์ธานี (เกาะสมุย บ้านนาสาร คีรีรัฐนิคม) และจังหวัดนครศรีธรรมราช (ขนอม ปากพนัง) ประมาณ 5-6 ครัวเรือนเท่านั้น เข้ามาครั้งแรกก็ทำการหักโค่นป่า ทำไร่ ทำสวน โดยใช้วิธีการถาง-เผาป่าแล้วทำการเกษตรปลูกพืชไร่ และทำสวนยางพารา สวนกาแฟ ในช่วงแรกไม่มีการซื้อขายที่ดิน(ใช้วิธีการจับจอง) ครอบครัวยะหลาหลายไร่ (แล้วแต่ใครทำทำเท่าไรก็ได้เท่านั้น)

ในขณะที่ชาวบ้านบริเวณรอบ และใกล้เคียงยังมีสภาพเป็นป่าดิบชื้นอยู่จะมีสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์อาศัยอยู่ตามริมห้วยหลายร้อยคนเคลื่อนไหวอยู่บนเขาแคน ซึ่งเป็นเขตรอยตะเข็บระหว่างจังหวัดสุราษฎร์ธานีกับจังหวัดระนอง) แต่ไม่ได้สร้างความเดือนร้อนให้แก่ชาวบ้านแต่อย่างใด ช่วงนี้ยังไม่มีการจัดตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ

หลังจากนั้น 2-3 ปี ประมาณปี พ.ศ.2525 เริ่มมีชาวบ้าน (ซึ่งยังเป็นคนปักไม้ได้อยู่) ก็ทยอยเข้ามาทำกินอีก 10 กว่าครัวเรือน และสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์เป็นผู้จัดสรรที่ดินทำกินให้โดยแบ่งครอบครัวละ 1 ไร่ ประมาณ 25 ไร่ โดยยังไม่มีการซื้อขายที่ดินกัน

ประมาณปี พ.ศ. 2526 ก็มีชาวบ้าน (ซึ่งยังเป็นคนปักไม้ได้อยู่) ก็เข้ามาหาที่กินเพิ่มขึ้นในระยะนี้มีการซื้อขายที่ดินเกิดขึ้น โดยพวกหลังซื้อจากพวกแรกในราคาที่ไม่แพงนัก (ส่วนใหญ่เหมาเป็นแปลง ๆ 20-60 ไร่ อยู่ในประมาณหลักหมื่น)

ต่อมาประมาณในปี พ.ศ.2525-2530 เริ่มผู้อพยพมาจากภาคอีสาน (โคราข บวรรัมย์ อุตรธานี ขอนแก่น) ช่วงแรกเข้ามาทำงานรับจ้างช่วงหลังก็ซื้อที่ดินเป็นของตัวเอง และก็ทยอยมาเรื่อย ๆ ทั้งจากภาคใต้เอง ภาคเหนือ ภาคอีสาน ภายหลังมีครอบครัวขยายเพิ่มขึ้น จนถึงปัจจุบันกลายเป็นชุมชนผสมผสาน มีครัวเรือนทั้งหมด 291 ครัวเรือน

ในสมัยพรรคคอมมิวนิสต์ยังมีอิทธิพลอยู่ในบริเวณนี้ สังคมมีความสงบสุขดี เพราะพรรคฯ เป็นผู้ดูแลความสงบเรียบร้อยและให้ความยุติธรรมแก่ชาวบ้านในชุมชน จะไม่มีอาชญากรรม/การลักเล็กขโมยน้อย ฯลฯ เกิดขึ้นเลย ถึงแม้ว่าจะไม่มีเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้ามาในพื้นที่เลยก็ตามเริ่มมีการจัดตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ ขึ้นอยู่กับหมู่ที่ 13 ต.ประสงค์

แต่หลังมีการดับไฟได้ในราวปี พ.ศ. 2534-2535 พรรคคอมมิวนิสต์สลายตัวไปในชุมชนก็เริ่มมีการลักขโมยเกิดขึ้น (ขโมยทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นหมอน มุ้ง โอง่ ถ้วยชาม กระทะ หรือแม้แต่สัตว์เลี้ยง เช่น หมู ไก่ ปลา รวมถึงไปถึงไม้ที่เลื้อยไว้ทำบ้าน ฯลฯ) มีการฉ้อโกงที่ดินทำกินกัน และมีการปล้น-ฆ่า ขึ้นมา ตามความเจริญที่เปลี่ยนแปลงไป

ประมาณปี 2539 ได้มีการแยกหมู่บ้าน เป็นหมู่ที่ 16 และมีการเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร / อบต. / ผู้ใหญ่บ้าน ก็เริ่มมีความแตกแยกเกิดขึ้นในชุมชน ตอนที่เห็นได้ชัดแบ่งออกเป็น 3 พวกใหญ่ ๆ คือ พวกแรกเป็นกลุ่มที่มาจากภาคอีสาน พวกที่สองเป็นกลุ่มฐานเสียงของผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน และพวกที่สามเป็นฐานคะแนนเสียงของผู้ที่แพ้การเลือกตั้งในรอบที่ผ่านมา ทำให้มีผลต่อการพัฒนาชุมชนการรวมตัวกันตั้งองค์กรค่อนข้างลำบากต้องใช้ความพยายามมากถึงจะทำได้ เพราะมีความขัดแย้งอยู่ในระดับสูง มีข้อขัดแย้งที่เห็นเด่นชัด

หมายเหตุ ในปัจจุบันนี้ พื้นที่ทำกินทั้งหมดของชาวบ้านไร่ยาว และหมู่บ้านใกล้เคียงอีกหลายหมู่บ้านไม่มีเอกสารสิทธิใน ที่ดินทำกินใด ๆ ทั้งสิ้น (แต่ก่อนยังมี ส.ท.ก. ซึ่งภายหลังมีการยกเลิกไป) มีกระแสว่าจะออก สปก. 4-01 ให้ก็เงียบหายไป ปี พ.ศ.2543 มีการเก็บภาษีที่ดิน (ภทบ.5) แต่ยังไม่มีเอกสารสิทธิใด ๆ

2.2 สภาพทั่วไปของชาวบ้านไร่ยาว

ที่ตั้งและอาณาเขต ชุมชนบ้านไร่ยาว ตั้งอยู่ในเขตอำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี อยู่ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 50 กิโลเมตร (ถนนคีนลูกรัง 30 กิโลเมตร ถนนลาดยาง อีกประมาณ 20 กิโลเมตร) อยู่ห่างจากตัวจังหวัดสุราษฎร์ธานีประมาณ 100 กิโลเมตร

อาณาเขตติดต่อ ทิศเหนือจดป่าสงวนแห่งชาติ

ทิศใต้จดบ้านคลองรอก (หมู่ที่ 15)

ทิศตะวันออกจดบ้านคลองสงฆ์ (หมู่ที่ 18)

ทิศตะวันตกจดอุทยานแห่งชาติแก่งกรุง

ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบสูงเชิงเขาสลับกับลอนลาดชันเป็นช่วงๆ มีเนื้อที่ทั้งหมดโดยประมาณ 22,500 ตารางเมตร หรือ 7,201 ไร่ ด้านทิศตะวันตกซึ่งเป็นเทือกเขาทอดยาวซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแก่งกรุงเป็นแหล่งต้นน้ำของกลุ่มน้ำของลุ่มน้ำในเขตจ.สุราษฎร์ฯ ชุมพร และระนอง มีน้ำตก 2 แห่ง/มีคลองหลัก 2 สาย/มีลำห้วยเล็ก ๆ หลายสาย ปัจจุบันส่วนใหญ่ต้นเงิน กรมทรัพยากรธรณีได้ทำการขุดบ่อบาดาลให้ชุมชน 2 แห่ง (ปัจจุบันใช้ได้เพียงแห่งเดียว) มีบ่อน้ำดื่มที่ชาวบ้านขุดไว้ใช้เอง 104 แห่งการทำการเกษตรอาศัยน้ำตามแหล่งน้ำธรรมชาติเท่านั้น ปริมาณน้ำฝนไม่ได้มีการบันทึกสถิติไว้

ลักษณะภูมิอากาศ เป็นป่าดิบชื้น เหมือนภูมิอากาศเขตร้อนชื้นทั่ว ๆ ไป ปกติจะมีความชื้นสัมพัทธ์สูง ในแต่ละปีฝนจะเริ่มตกในเดือนพฤษภาคมไปเรื่อย ๆ และจะตกหนักในช่วงเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม

หลังจากนั้นฝนจะตกน้อยลงไปเรื่อย ๆ จนหมดฝนปลายเดือนกุมภาพันธ์ แต่สำหรับปีนี้เกิดภาวะแห้งแล้งแล้วถึงขั้นวิกฤต คือ ฝนทิ้งช่วงตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ จนถึงเดือนสิงหาคม ซึ่งทำความเสียหายให้พืชผลทางการเกษตรพอสมควร (จากการเก็บข้อมูล 46 ครัวเรือน มีต้นไม้ตาย 2,068 ต้น) สภาพลำคลองและห้วยแห้งขอด ทำให้ขาดน้ำอุปโภค บริโภค และแม่น้ำบ่อที่ขุดไว้ใช้ตามบ้านก็แห้งเกือบหมด นับว่าเป็นปีที่แล้งที่สุด

สภาพทั่วไป มีประชากรทั้งหมด 1,159 คน แบ่งเป็นผู้ชาย 584 คน ผู้หญิง 575 คน รวม 291 ครัวเรือน ความหนาแน่นเฉลี่ย 12 ครัวเรือน/ตารางกิโลเมตร ประชากรนับถือศาสนาพุทธทั้งหมด มีที่พนักสงฆ์ 1 แห่ง มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กชั่วคราว 1 แห่งมีเด็กก่อนวัยเรียนประมาณ 50 คนสถานที่ค่อนข้างคับแคบ ไม่มีโรงเรียนในชุมชน เด็ก ๆ ต้องไปเรียนหนังสือที่หมู่ 15 บ้านคลองรอก ซึ่งมีการศึกษาระดับอนุบาล ถึงมัธยมต้น

สภาพบ้านเรือน เป็นบ้านถาวรทำจากไม้ ก่ออิฐถือปูน โดยทั่วไปจะสร้างบ้านอยู่ตามสวนซึ่งทำให้บ้านห่างกันพอสมควร การติดต่อสมาคมกันค่อนข้างไม่สะดวก เพราะบางแห่งไกลกันหลายกิโลเมตร มีถนนสายหลักอยู่ 1 สายเป็นถนนดิน และมีถนนซอยอีก 7 ซอย ลักษณะพื้นที่เป็นหมู่บ้านที่ยาวไปตามถนน จากทิศใต้ขึ้นไปทางทิศเหนือเรื่อย ๆ ทั้งหมดยาวประมาณ 12 กม. แต่ประชากรจะหนาแน่นเฉพาะ 6 กิโลเมตรแรกเท่านั้น การประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรทั้งหมดส่วนใหญ่จะปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวเช่น ยางพารา กาแฟ ปาล์ม ช่วงหลัง ๆ 5-6 ปีมานี้ เริ่มทยอยปลูกผลไม้ปลงไปในสวนกาแฟด้วย

เส้นทางคมนาคม การติดต่อกับภายนอกมี 3 เส้นทางเป็นถนนดินลูกรังและถนนลาดยาง พื้นผิวจราจรยังเป็นหลุมเป็นบ่อ หน้าฝนการเดินทางลำบาก

สาธารณสุข ไม่มีสถานอนามัยชุมชน ไม่มีระบบประกันสุขภาพ มีบริการสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ (เวลาไปโรงพยาบาลไม่ต้องเสียเงิน) ปัจจุบันมีบัตรทอง 30 บาท รักษาทุกโรค

ปัญหาทางด้านสาธารณสุข มีไข้มาลาเรียระบาดตลอดปี มีการพ่นยา DDT ปีละ 2 ครั้ง แต่ไม่สามารถป้องกันการระบาดได้ บางช่วงมีการระบาดของไข้เลือดออกร่วมด้วย

ปัญหาสุขภาพจิต พบว่ามีการเสพยาเสพติดบ้าง สารเสพติดที่พบบ่อยได้แก่ ยาบ้า ใบกระท่อม กัญชา แต่สถานการณ์ไม่รุนแรง

2.3 ทรัพยากรธรรมชาติและ การอนุรักษ์

พื้นดิน โดยธรรมชาติดินมีความอุดมสมบูรณ์ดี แต่เพราะยังไม่ตระหนักถึงผลเสียของการใช้สารเคมีในการผลิต จึงทำให้ดินเสื่อมสภาพลงไปเรื่อย ๆ เนื่องจากการใช้ยาปราบวัชพืช และปุ๋ยเคมีจำนวนมาก (ประมาณ 10-15 ปีที่ผ่านมา) คือ ตั้งแต่ปี พ.ศ 2535 เป็นต้นมา โดยเฉพาะในสวนยางพารา สวนกาแฟ และสวนปาล์ม จะฉีดยาปราบวัชพืช 3 เดือน/ครั้ง สารเคมีที่ใช้ เช่น ฟลูดาโน โฟลิดอน ฟาราเฟท ราวอัฟท์ ไกลโฟเสท กรัwmม็อกโซล เป็นต้น สำหรับปุ๋ยเคมีใส่ปีละ 2-3 ครั้ง

ในปัจจุบันคนเริ่มเสื่อมสภาพ ด้านแข็ง แม้ยังไม่วิกฤต แต่สังเกตว่า ต้นไม้ไม่มีภูมิคุ้มกันโรค และแมลงแม้มเพิ่มปุ๋ยก็ไม่งามเหมือนแต่ก่อน ชาวบ้านบอกว่า บริษัทขายปุ๋ยได้ผสมเมล็ดหญ้ามานาในกระสอบปุ๋ย ด้วย ทำให้จำเป็นต้นเชื้อยาปราบวัชพืชมานิด หลังการใส่ปุ๋ยทุกครั้ง (ข้อมูลนี้ไม่มีหลักฐานยืนยัน เป็นเพียงการคาดคะเนของชาวบ้านเท่านั้น) ซึ่งสารเคมีเหล่านี้กระจายลงสู่แหล่งน้ำและบรรยากาศด้วย

สำหรับความหนาของหน้าดิน วัดจากพื้นผิวลงไป 5 วา ก็จะถึงชั้นหินดาน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “รากเขา” และจะเป็นแบบนี้ทั้งหมู่บ้าน (ประเมินจากการขุดบ่อน้ำตื้น/บ่อบาดาล) ซึ่งคาดว่าจะมีผลต่อระดับน้ำใต้ดิน และน้ำผิวดินในอนาคต ปัจจุบันคาดว่าจะมีสารเคมีตกค้างอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ก็ยังมีการใช้สารเคมีกันอย่างต่อเนื่อง จากการสำรวจข้อมูลครั้งที่ 2 (170 ชุด) มีการใช้ปุ๋ยเคมีมากถึง 1,177,220 บาท/ปี ใช้ยาปราบวัชพืชและยาฆ่าแมลง 608,530 บาท/ปี แสดงว่าถ้ารวมค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ทั้ง 100% จะสูงถึง 3 ล้านบาทเลยทีเดียว ถึงอย่างไรก็ตามมีเกษตรกรเพียงส่วนน้อยเท่านั้น ที่คิดจะเปลี่ยนจากการทำเกษตรแบบเคมี ไปทำเกษตรอินทรีย์แทน เพราะยังขาดความรู้ เทคโนโลยีใหม่ๆ และขาดความเชื่อถือว่าการใช้อินทรีย์วัตถุสามารถให้ผลผลิตใกล้เคียงกับการใช้ปุ๋ยเคมี

แหล่งน้ำ ยังไม่มีการจัดการน้ำในชุมชน การใช้น้ำทั้งอุปโภค-บริโภค และภาคการเกษตร อาศัยจากแหล่งน้ำตามธรรมชาติเท่านั้น คาดว่ามีการปนเปื้อนของสารเคมีในน้ำตามห้วยตามคลองในระดับหนึ่ง (ไม่มีเครื่องมือวัด) แต่สังเกตได้จากปลาซึ่งจะมีผลตามตัวเพิ่มขึ้น เกิดคาวมเป็นโรคและการแพร่พันธุ์ของสัตว์น้ำลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด

ป่าไม้ ตอนที่มีการก่อตั้งชุมชนใหม่ ๆ ยังเป็นป่าดิบชื้นที่อุดมสมบูรณ์มาก หลังจากมีการอพยพเข้ามามากขึ้น ก็มีการทำลายทรัพยากรป่าไม้เพิ่มขึ้นตามไปด้วย โดยการ โคน ถาง เผา ทั้งไม้ใหญ่-น้อย ไม้ไผ่ ฯลฯ เพื่อทำสวนยางพารา สวนกาแฟ เป็นต้นทำให้ในปัจจุบันไม่มีป่าเหลืออยู่ในชุมชน และมีการชะล้างหน้าดินในฤดูฝนติดต่อกันหลายปีมีผลให้ลำคลอง-ลำห้วยตื้นเขิน นอกจากนี้ยังมีการลักลอบ บุกรุกเข้าไปในเขตอนุรักษ์ (ของกรมป่าไม้) อยู่บ้างเป็นระยะๆ ทั้งจากผู้มีอิทธิพล นายทุนและชาวบ้าน ไม่มีการจัดการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างถูกวิธีและคุ้มค่า เพราะสมาชิกในชุมชนยังไม่ตระหนักและเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ปัจจุบันป่าไม้ใช้ครัวของชาวบ้านเหมือนในอดีตอีกต่อไป

สัตว์ป่า-สัตว์น้ำ แต่ก่อน (10-15 ปีที่ผ่านมา) ยังชุกชุมมาก มีสัตว์ป่าทุกชนิดในพื้นที่ เช่น ถึงฝูงละ 400-500 ตัว ค่าง ไก่ป่า กระทิง กระซัง เสือ ไก่ป่า เก้ง กระซัง นกเงือก หมูป่า ฯลฯ แต่ในปัจจุบันสูญพันธุ์แทบจะหมดแล้ว นอกจากนี้ผลผลิตจากป่าก็ลดลงเช่นกัน เช่น เห็ด หน่อไม้ รังผึ้ง เหยียง ฯลฯ และในปัจจุบันก็ยังมีการลักลอบล่าสัตว์อยู่เป็นประจำแม้ว่าต้องเข้าป่าลึกกว่าเดิมก็ตาม มีการล่าสัตว์น้ำโดยการซื้อปลาวางยาเบื่อด้วยทำให้สัตว์น้ำสูญพันธุ์เป็นจำนวนมาก

สรุปว่า ยังไม่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เลย ทั้งต้นน้ำ ลำธาร สัตว์ป่า พันธุ์พืช สมุนไพรฯ ชุมชนยังขาดจิตสำนึกในเรื่องนี้มาก และเจ้าหน้าที่ยังไม่เข้มงวดเท่าที่ควร

2.4 สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม (จากแบบสอบถาม 170 ชุด)

สภาพเศรษฐกิจ	มีพื้นที่ทำกิน	4,518	ไร่ แบ่งเป็น
	ยางพารา	1,862	ไร่
	กาแฟ	1,497	ไร่
	ปาล์ม	202	ไร่
	ไม้ผล	542	ไร่ ส่วนหนึ่งปลูกปนในสวนกาแฟ
	ปลูกผัก	65	ไร่
- รายได้ของชุมชนทั้งหมด/ปี	=	7,126,000	บาท
เฉลี่ยรายได้/ครัวเรือน/ปี	=	43,451	บาท
- ค่าใช้จ่ายของชุมชนทั้งหมด/ปี	=	8,538,276	บาท
เฉลี่ยค่าใช้จ่าย/ครัวเรือน/ปี	=	54,036	บาท

หมายเหตุ * จะเห็นว่าค่าใช้จ่ายมากกว่ารายได้

ที่มาของรายได้ในชุมชนปี

- ขายผลผลิตพืชสวน	3,618,900	บาท
- ขายผลผลิตสัตว์เลี้ยง	17,200	บาท
- ขายผัก	66,000	บาท
- ลูกส่งให้	82,000	บาท
- รับจ้าง	796,200	บาท
- ขายของชำ-ขายขนม	104,500	บาท

ค่าใช้จ่ายในการผลิต	2,803,900	บาท/ปี
- ปุ๋ยเคมี	1,177,220	บาท/ปี
- ยาปราบวัชพืชและยาฆ่าแมลง	608,530	บาท/ปี
- ค่าจ้างแรงงาน	564,920	บาท/ปี
- ค่าขนส่ง	295,090	บาท/ปี
- ค่าพันธุ์พืช	41,710	บาท/ปี
- ค่าอุปกรณ์การเกษตร	116,430	บาท/ปี

หนี้สินทั้งหมดของชุมชน	8,520,600	บาท/ปี
แบ่งเป็น		
- หนี้ ธกส.	6,341,500	บาท/ปี
- หนี้สหกรณ์	62,800	บาท/ปี
- หนี้กลุ่มทุนในชุมชน	582,800	บาท/ปี
- หนี้นายทุน	1,533,500	บาท/ปี

มีร้านค้าขายของชำ 5 ร้าน

มีโรงสีกาแฟ 5 โรง ขนาดพื้นที่แห่งละ 40 ตารางเมตร

ตลาดสินค้า	อยู่ที่
- ยางพารา	อำเภอท่าชนะ ไชยา พุนพิน
- กาแฟ	อำเภอหลังสวน ท่าชนะ ไชยา พุนพิน
- ปาล์ม	อำเภอท่าชนะ
- ผลไม้	อำเภอหลังสวน/ราษฏร์
- ผัก	อำเภอไชยา/บ้านดอน

กลุ่มทุนในชุมชน

- กองทุนเงินล้าน มีสมาชิก 192 ราย รายเงินทุนสะสม 1,019,200 บาท (ก่อตั้งเมื่อ 7 ต.ค 2544)
- กลุ่มเกษตร มีสมาชิก 55 ราย รายเงินทุนสะสม 201,000 บาท (ก่อตั้งเมื่อ 20 ต.ค 2543)
- กลุ่มฉาปนกิจ มีสมาชิก 117 ราย รายเงินทุนสะสม 11,700 บาท (ก่อตั้งเมื่อ 25 ต.ค 2543)
- กลุ่มออมทรัพย์ มีสมาชิก 110 ราย รายเงินทุนสะสม 195,400 บาท (ก่อตั้งเมื่อ 12 มิ.ย 2541)

ปลัดศรัทธาและการประมง ส่วนใหญ่เลี้ยงแบบปล่อย ขาดการอภิบาลอย่างถูกวิธี ขาดการป้องกัน
กำจัดโรคระบาด ไม่มีการส่งเสริมความรู้จากหน่วยราชการ

- มีวัว	9	ตัว
- มีเป็ด	173	ตัว
- มีสุกร	29	ตัว

- มีไก่พื้นเมือง	2,282	ตัว
- มีปลา	26,250	ตัว
- มีบ่อปลา	55	บ่อ (แต่ส่วนใหญ่ไม่ได้เลี้ยงปลาเพราะมีปัญหาหลักขโมย เช่น เลี้ยงปลา 2,000 ตัว เหลือเพียง 20 ตัวเป็นต้น)

สภาพสังคมและวัฒนธรรมในชุมชน

เป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางวิถีการดำรงชีวิตและวัฒนธรรม เพราะผู้คนอพยพมาจากหลายภาคในประเทศไทย ทั้งพวกที่มาจากชุมชนที่เจริญแล้ว และยังไม่เจริญมีช่องว่างระหว่างการศึกษามาก มีหลายคนที่ไม่อ่านหนังสือไม่ออก ซึ่งมีผลกระทบต่อการยกระดับความคิด เนื่องจากคนที่มีความรู้จะถูกรอบล้อมและชักจูงง่าย ไม่มีประสิทธิภาพในการรับรู้และวิเคราะห์ข้อมูล คนส่วนใหญ่อยู่เป็นเอกเทศ ขาดการปฏิสัมพันธ์ที่ดี ไม่มีใครสามารถสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของสมาชิกในชุมชนได้ ในช่วงริเริ่มมีชุมชนใหม่ๆ (ยุคบุกเบิก) ผู้คนจะมีความสามัคคีดีมากเพราะคนยังน้อยต้องพึ่งพาอาศัยกัน มีอาหารก็แบ่งปันกันเพราะแหล่งอาหารยังอุดมสมบูรณ์ การทำการผลิตก็ใช้วิธีขอแรง (ลงแขก) กัน มีการจ้างแรงงานกันน้อยมาก ต่อมาเมื่อมีความเจริญมากขึ้น ผู้คนอพยพเข้ามาเพิ่มมากขึ้น ความอุดมสมบูรณ์ลดลงเรื่อย ๆ จนปัจจุบันในการผลิต มีการใช้แรงงานในครัวเรือนก่อน ในกรณีที่ทำเองไม่ไหวก็มีการจ้างแรงงาน เช่น จ้างกรีดยางพารา จ้างเก็บกาแฟ จ้างตัดหญ้า จ้างฉีดยาปราบวัชพืช แม้จะมีการขอแรงกันบ้างก็น้อย (แต่ยังมีอยู่) ถ้าเป็นหน้าเก็บกาแฟจะมีแรงงานจากภาคอีสานเข้ามารับจ้างเก็บกาแฟ และมีการเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากชุมชนเป็นบางช่วงไปหางานรับจ้างในเมือง (ประมาณ 30 คน) ส่วนใหญ่จะเป็นงานก่อสร้าง

สำหรับประเพณีที่เห็นได้ชัดเจน คือประเพณีของชาวปักษ์ใต้ เช่น การทำบุญเดือนสิบ (รับ-ส่งตายาย) ประเพณีชักพระ (ในบางปี) หรือถ้าเป็นประเพณีของชาวอีสานก็จะมีประเพณีการจุดบั้งไฟ งานบุญกฐิน เป็นต้น สำหรับวิถีชีวิตก็เหมือนกับชาวชนบทส่วนใหญ่ในประเทศไทย เช่น งานบวชนาค งานวันสำคัญทางศาสนา งานแต่งงาน งานศพ ซึ่งก็มีความร่วมมือกันดี เรื่องอาหารการกิน มีวัฒนธรรมที่เด่นชัด 2 แบบ คือ แบบปักษ์ใต้ และแบบอีสาน ซึ่งต่างฝ่ายก็ยังมีนิยมนิยมที่ตนเองเคยชิน

ระดับการศึกษาของคนในชุมชน

ส่วนใหญ่มีการศึกษาค่อนข้างน้อย จากแบบสอบถาม 170 ชุด พบว่า

- ระดับประถมศึกษาปีที่ 4	100	ราย
- ระดับประถมศึกษาปีที่ 6	41	ราย
- ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3	13	ราย
- ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6	5	ราย
- ระดับ ปวช.	3	ราย

- ประดับปริญญาตรี	2	ราย
- อ่านหนังสือไม่ออก	6	ราย

แหล่งความรู้ในการประกอบอาชีพ

- ประสบการณ์เดิม	113	ราย
- ทำตามเพื่อนบ้าน	107	ราย
- โทรศัพท์/วิทยุ	47	ราย
- หนังสือ/วารสาร	29	ราย

ภูมิปัญญาชาวบ้าน

- สานแห/เครื่องมือจับปลา	2	ราย
- เย็บผ้า/เสริมสวย/ทำขนม/ทำอาหารฝรั่ง/ช่างไฟฟ้า อย่างละ 1		ราย
- จักรสาน 4 ราย/สานเสื่อ,เย็บคา	2	ราย
- ซ่อมรถมอเตอร์ไซด์	2	ราย
- ทำไม้กวาด	3	ราย
- ช่างไม้	5	ราย
- ช่างไม้+ช่างปูน	9	ราย
- หมอตำแย	3	ราย
- เชื่อมเหล็ก	2	ราย
- หมอสมุนไพร	2	ราย
- คั้นน้ำภูมิปัญญา	3	ราย

ความต้องการแปรรูปผลผลิต

- กาแฟ	102	ราย
- ผลไม้	97	ราย
- ยางพารา	65	ราย

2.5 ปัญหาสำคัญของชุมชน (จากการเก็บข้อมูล)

1. ขาดแหล่งน้ำ	96	ราย
2. ขาดเงินทุนในการผลิต	76	ราย
3. ราคาพืชผลตกต่ำ	52	ราย
4. การคมนาคมไม่สะดวก	35	ราย
5. ค่าครองชีพสูง	24	ราย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 สถานที่ทำการวิจัย และเป้าหมายการศึกษา

โครงการวิจัย “ทางเลือกในการทำเกษตรยั่งยืนที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม” เป็นโครงการในระยะเริ่มต้น มีพื้นที่ศึกษาคือ บ้านไร่ยาว หมู่ที่ 16 ตำบลประสงค์ อำเภอกำแพง จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยทีมวิจัยเป็นสมาชิกในชุมชนซึ่งเป็นเกษตรกรล้วนๆ 13 คน(ภายหลังเหลือเพียง 8 คน) มีเป้าหมายเพื่อค้นหาแนวทางในการทำเกษตรยั่งยืนที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และมีความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจ อันเป็นการหาทางออกจากภาระหนี้สินที่มีอยู่ฉุดพันให้กับชุมชน รวมทั้งเพื่อสร้างรูปแบบในการหนุนเสริมความรู้ โดยอาศัยองค์กรภายในชุมชนเองเป็นหลักซึ่งต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของทีมงานและเกษตรกร ก่อนที่จะมีการวางแผนการพัฒนาชุมชน และลงมือปฏิบัติต่อไป

3.2 แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล

- แหล่งข้อมูลทั้งหมดคือสมาชิกในชุมชนบ้านไร่ยาว โดยการเก็บข้อมูล จะเป็นการเก็บทั้งทางตรงและทางอ้อม
- ทางตรง โดยการทำแบบสอบถามแล้วให้สมาชิกทีมวิจัยลงพื้นที่ไปสัมภาษณ์ เพื่อทราบข้อมูลพื้นฐานของชุมชนทั้งหมด หรือเป็นการออกแบบสอบถามเพื่อเป็นการประเมินผลโดยตรงภายหลังการดำเนินกิจกรรมต่างๆ
- ทางอ้อมเป็นการประเมินผลโดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การฟังเสียงสะท้อน การสังเกตการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมในระหว่างการเดินทาง การเปิดเวที การอบรมหรือหลังจากการดำเนินกิจกรรมต่างๆแล้วจึงนำผลมาประมวล และทำการวิเคราะห์ข้อมูลในภายหลัง

3.3 แนะนำทีมงานวิจัย

1. นางสาว จุฑามาศ	การสุวรรณ	หัวหน้าทีมงานวิจัย	เกษตรกร
2. นาย สาคร	คงปาน	ทีมงานวิจัย	เกษตรกร
3. นาย นิมิตร	วาสินธุ์	ทีมงานวิจัย	กรรมการกองทุนเงินล้านฯ
4. นาย เรียม	เพชรประพันธ์	ทีมงานวิจัย	กรรมการกองทุนเงินล้านฯ
5. นาย เสนอ	หนูแก้ว	ทีมงานวิจัย	เกษตรกร

6. นายคำรงค์ หงษ์บุญ	ทีมงานวิจัย	กลุ่มอาปนกิจ
7. นายพิเชษฐ์ วงษ์ชนะ	ทีมงานวิจัย	ประธานกองทุนฯ
8. นายภราดร ไชยพื้งยาง	ทีมงานวิจัย	เกษตรกร
9. นายอุเทน เป้าสุวรรณ	ทีมงานวิจัย	เกษตรกร
10. นายวิโรจน์ สุกเกต	ทีมงานวิจัย	เกษตรกร
11. นายธรรมศักดิ์ วัฒนเสน	ทีมงานวิจัย	เกษตรกร
12. นายจำรัส เนตังวาส	ทีมงานวิจัย	เกษตรกร
13. นายหนา ชูปะเก	ทีมงานวิจัย	เกษตรกร

ที่ปรึกษา

1. คุณวิรัตน์ สารคง
2. คุณนิวัฒน์ ไช้เด็ก
3. คุณพวงรัตน์ คงประเสริฐ
4. คุณชนิกานต์ พรหมแก้ว

คณะวิทยากร และผู้มีส่วนร่วมในการเสริมความรู้และประสบการณ์

1. คุณวิภาดา วาสินธุ์	เป็นที่ปรึกษากลุ่ม /เป็นผู้แนะนำหน่วยงาน สกว.ให้ทีมงานทราบ และช่วยเป็นพิธีกรในการเปิดเวทีชาวบ้าน
2. คุณวิชาญ เพชรรัตน์	ผู้ประสานงานโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน
3. คุณประวีณ จุลนภักดี	ผู้ประสานงานเครือข่าย ป่า ทะเลเพื่อชีวิต
4. คุณสอศ สุกนาค	ผู้นำกลุ่มอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ค.คลองชะอุ่น อ.พนม จ.สุราษฎร์ฯ
5. คุณ สมชาย สังข์ทอง	กลุ่มเหล้าภูมิปัญญา ค.คลองชะอุ่นฯ
6. คุณกาญจนา แก้วเกิด	ประธานเครือข่ายเหล้าภูมิปัญญา จ.สุราษฎร์ธานี
7. คุณ ประยงค์ รณรงค์	ปราชญ์ชาวบ้าน / ผู้นำกลุ่ม ค.ไม้เรียง อ.ฉวาง จ.นครศรีฯ
8. คุณ ขจร ทิพาพงศ์	ให้ความรู้เกี่ยวกับ การทำแผนชุมชน /การบริหารองค์กร (ไม้เรียง)
9. คุณ จำนงค์ ประวิทย์	ผู้นำกลุ่มบ้านน้ำหัก อ.คีรีรัฐนิคม จ.สุราษฎร์ฯ(สวนสมรม)
10. คุณพลากร วงศ์ทองแก้ว	โครงการพัฒนากลุ่มน้ำภาคเหนือโดยองค์กรชุมชน
11. อ.ปรีชา จันทร์ภักดี	ผู้ประสานงานโครงการชีวิตสาธารณะ จ.สุราษฎร์ธานี
12. คุณวัลลภ จงพงษา	กลุ่มออมทรัพย์ ลุ่มน้ำหลังสวน อ.พะโต๊ะ จ.ชุมพร

13. คุณ เนือง เพชรา	กลุ่มแพทย์แผนไทย ค.ท่าขนอน อ.คีรีรัฐฯ จ.สุราษฎร์ธานี
14. คุณ อัมพร ค้างปาน	ปราชญ์ชาวบ้าน / ผู้นำกลุ่มอ้อมทรัพย์ ค.คลองเปื๊ยะ
จ.สงขลา
15. อ.ถาวร และทีมงาน	วิทยากรประจำศูนย์โอบุระประจำจังหวัดสุราษฎร์ธานีให้ความรู้
เรื่องการทำปุ๋ยหมักจุลินทรีย์

3.3 แผนการดำเนินงาน และกิจกรรม

ก กิจกรรมในการสร้างความรู้

- ประชุมทีมงาน
- ดำรวจข้อมูลพื้นฐานของชุมชน
- จัดเวทีชาวบ้าน
- ไปทัศนศึกษา
- ส่งตัวแทนไปอบรมการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ

ข.กิจกรรมการหนุนเสริมข้อมูลข่าวสารแก่สมาชิกในชุมชน

- ศึกษารูปแบบการจัดการหนุนเสริมความรู้โดยองค์กรชุมชน
- การทำห้องสมุดขนาดเล็กในชุมชน เพื่อบริการความรู้ด้านการเกษตร
- การทำเกษตรเลี้ยงตามสาย
- การผลิตเอกสารสื่อสิ่งพิมพ์
- การอบรมเฉพาะเรื่อง / การฉายวิดีโอ
- การติดตาม และการประเมินผล

ค. การทดลองทำปุ๋ยหมักจุลินทรีย์ และการทำแปลงเกษตรผสมผสาน

- การทำปุ๋ยหมักจุลินทรีย์ และนำสักรั้วชีวภาพ เพื่อทดลองใช้ในแปลงจริง เฉพาะสมาชิกในทีมงาน
- การทำสวนแบบผสมผสานในแปลงจริงของสมาชิกทีม

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

ก. การจัดการประชุม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ แนวทางในการปฏิบัติงานในขั้นตอนต่างๆ และเป็นโอกาสให้ได้แลกเปลี่ยนทัศนคติ ช่วยให้การตัดสินใจรอบคอบ และเป็นที่ยอมรับของทีม
2. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนากรอบความคิดงานวิจัย
3. เพื่อทบทวนปัญหา หาแนวทางแก้ไขอุปสรรคต่างๆและพัฒนาทีมงานอย่างต่อเนื่อง

สถานที่ ห้องสมุดเพื่อเพื่อนเกษตรกร

ช่วงเวลา ปกติจะมีการประชุมเดือนละ 1 ครั้ง ระยะเวลา และความจำเป็นเมื่อมีการจัดกิจกรรม เช่น จะมี การประชุมทั้งก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรมต่างๆทุกครั้ง เพื่อเป็นการเตรียมงานและสรุปประเมินผลของกิจกรรมนั้นๆ ซึ่งบางเดือนอาจมีการประชุม 3 - 4 ครั้งแล้วแต่กรณี

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ทีมงานวิจัย 13 คน และผู้ประสานงาน ศกว. 3 คน

งบประมาณ ตามแผนงานตั้งไว้ 14 ครั้ง รวมทั้งหมด 2,800 บาทแต่มีการประชุมจริงทั้งหมด 43 ครั้งรวมค่าใช้จ่าย 8,600 บาท

เครื่องมือที่นำมาใช้ เอกสารต่างๆ, แผ่นชาร์ต, ไวท์บอร์ด

ขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรม

- มีการประสานงานกันในทีม โดยแบ่งพื้นที่การรับผิดชอบชุมชนเป็นคอนบนและคอนล่าง เพื่อนัดวันเวลาล่วงหน้าอย่างน้อย 2-3 วัน
- มีการประสานงานกับ ศกว. สุราษฎร์ฯ ช่วยแนะนำแนวคิดเกี่ยวกับการทำวิจัย
- เตรียมอุปกรณ์ เอกสาร ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และวาระการประชุม

ผลการดำเนินงาน การวิจัยในครั้งนี้อาศัยการประชุมเป็นตัวขับเคลื่อนการดำเนินงานและกิจกรรมต่างๆ จึงทำให้ต้องปรับแผนงานจากเดิมที่ตั้งไว้ 14 ครั้งเป็น 43 ครั้ง (มีการยกเลิกการประชุม 2 ครั้ง เนื่องจากสมาชิกติดภาระกิจ)

- ได้เรียนรู้กระบวนการวิจัยมากขึ้น จากการพูดคุย ถกเถียง อภิปราย ฯลฯ จนสามารถพัฒนากิจกรรมงานวิจัย และเล็งเห็นประโยชน์ของการใช้กระบวนการวิจัยเป็นกลไกในการแก้ไขปัญหากลุ่มชน ได้ทบทวนอุปสรรค ข้อจำกัดทั้งของทีมงาน และชุมชน
- ได้สรุปบทเรียนจากการทำงานร่วมกันระหว่างสมาชิกทีม และหน่วยงาน / กลุ่มเครือข่ายจากภายนอกชุมชน
- เกิดการเรียนรู้กระบวนการทำงานเป็นทีม เข้าใจแนวทางการปฏิบัติงานตามขั้นตอนต่าง ๆ พอสมควร เข้าใจโครงสร้างการบริหารงานองค์กร ได้ข้อคิดและรูปแบบการบริหารกลุ่มที่เป็นระบบและพัฒนาชุมชนให้มีวินัยมากขึ้น จนเกิดเป็นทีมงานที่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างเข้มแข็ง รวมไปถึงการเตรียมความพร้อมเพื่อหาบุคลากรสานต่องานพัฒนาชุมชนต่อไป (ตัวอย่างเนื้อหาการประชุมอยู่ในภาคผนวก)

สิ่งที่ได้เรียนรู้

- เกิดการเรียนรู้ว่าทีมไม่ถนัดในการบันทึกข้อมูล การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการทำวิจัยทำให้เกิดความยากลำบากในการปฏิบัติงาน เกิดความเครียดและมีปัญหาเวลาเขียนรายงาน แนวทางการแก้ไข คือ ก่อนลงมือปฏิบัติงาน ควรมีการอบรมเกี่ยวกับโครงสร้าง และกระบวนการในการดำเนินงานวิจัยขั้นพื้นฐานทั้งหมดให้ทีมงานก่อน เพื่อเตรียมความพร้อม ซึ่งอาจทำในรูปแบบเข้าค่ายใช้เวลาฝึก 2 – 3 วัน โดยทำหลายกลุ่มในคราวเดียวกัน อันก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความชัดเจนในกรอบคิด สามารถปฏิบัติงานได้ผลเป็นที่น่าพอใจ มีปัญหาน้อย สนุก และไม่เครียดกับงาน
- เกิดการตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการมีองค์กรในชุมชน เพื่อช่วยกันหาทางออก หรือแก้ไขปัญหากลุ่มชนตนเอง อันก่อให้เกิดพลังการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หรือประเทศต่อไป
- เกิดการตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการพัฒนาคณะในเชิงปรับแนวคิด กระบวนทัศน์การเรียนรู้ ฯลฯ เพราะทีมสรุปว่าจะไม่สามารถพัฒนาชุมชนได้เลยถ้าไม่มีการยกระดับความคิดของสมาชิกในชุมชนเสียก่อน
- เข้าถึงระบบประชาธิปไตยมากขึ้น รู้จักเสียสละ เกิดความไว้วางใจ เคารพนับถือซึ่งกันและกัน มีความเอื้ออาทร ในกลุ่มซึ่งมาจากผู้คน ที่มีความแตกต่าง ทั้งทางด้านภาษา วัฒนธรรม ประเพณี การกินอยู่ และหลายวัย เป็นสิ่งก่อให้เกิดความรู้สึที่ดีเป็นพลังสร้างสรรค์มีผู้สืบทอดแนวคิดและเป็นแบบอย่างแก่เยาวชนต่อไป

ปัญหาที่เกิดจากการประชุม

- เวลาที่ใช้ในการประชุมบ่อยเกินไปแนวทางแก้ไขปัญหา คือ พยายามประชุมให้น้อยครั้งลง และตรงต่อเวลาให้มากขึ้น รวมทั้งอย่าพูดออกนอกประเด็น จะไม่เสียเวลามากนัก
- จากสภาพพื้นที่ลักษณะภูมิประเทศที่อยู่ห่างกันมาก ทีมได้แก้ปัญหาโดยแบ่งโซนในการนัดหมาย แต่สาระสำคัญไม่ได้อยู่ที่ระยะทาง แต่ขึ้นอยู่กับระดับความคิด ความเข้าใจในงานวิจัยไม่ทันกัน จึงทำให้สมาชิกทีมค่อยๆลดน้อยลงจนเหลือเพียงครั้งเดียวในที่สุด

ข. การลงพื้นที่เก็บข้อมูลที่เป็นในการศึกษาวิจัย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อทราบข้อมูลพื้นฐานของชุมชน
2. เพื่อทราบปัญหาที่แท้จริงของชุมชน และแนวทางในการแก้ไขปัญหานั้น ๆ

สถานที่ บ้านไร่ยาว หมู่ 16 ตำบลประสงค์ อำเภอนาทม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ช่วงเวลา ใช้เวลาในการเก็บข้อมูล 37 วัน ตั้งแต่วันที่ 23 มิถุนายน 2545 ถึงวันที่ 30 กรกฎาคม 2545

งบประมาณ ชุดละ 20 บาทรวมทั้งหมด 171 ชุด = 3,420 บาท

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ทีมงาน 9 คน และชาวบ้านในชุมชน

ขั้นตอนการดำเนินงาน

- ประชุมงานระดมความคิดในการออกแบบคำถาม เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูล (ตัวอย่างคำถามอยู่ในภาคผนวก) โดยศึกษาแบบอย่างจากชุมชนไม้เรียง อ.ฉวาง จ.นครศรีฯ
- ทำความเข้าใจวิธีการเก็บข้อมูล และเทคนิคต่างๆ เน้นต้องอธิบายจุดประสงค์ในการเก็บข้อมูลให้ชาวบ้านทราบว่าเอาข้อมูลไปทำอะไร จังหวะในการเข้าเก็บข้อมูล การรักษาความลับ และชาวบ้านจะได้รับประโยชน์อะไรบ้างจากการเก็บข้อมูลในครั้งนี้
- แบ่งหน้าที่รับผิดชอบ โดยแบ่งพื้นที่ชุมชนเป็น 9 โซน โซนละ 1 คน คนละประมาณ 20 ชุด

- ลงพื้นที่เก็บข้อมูล / รวบรวมข้อมูล / สรุปออกมาเป็นตัวเลข วิเคราะห์ข้อมูล หาปัญหาของชุมชน สาเหตุของปัญหารวมทั้งแนวทางแก้ไข

ผลการดำเนินงาน

- ทราบข้อมูลพื้นฐานของชุมชน (โดยทีมงานเก็บข้อมูลมาได้ทั้งหมด 170 ชุด จาก 225 ชุด)
- หลังจากการรวบรวมข้อมูลแล้วทีมได้ทำการวิเคราะห์เพื่อหาปัญหาของชุมชนและแนวทางแก้ไขซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1 เรื่องการขาดแคลนแหล่งน้ำในการทำเกษตร โดยเฉพาะในหน้าแล้ง

2 ภาวะหนี้สินของสมาชิกในชุมชนสูงมาก

3 มีการใช้สารเคมีในการผลิตอยู่ในระดับสูงมาก

4 ราคาผลผลิตตกต่ำในขณะที่ต้นทุนการผลิตสูง

สาเหตุของภาวะหนี้สินคือ

1 การลงทุนในการผลิตสูงในขณะที่ราคาผลผลิตตกต่ำติดต่อกันหลายปี

2 ค่าครองชีพสูง

3 ส่งลูกเรียนหนังสือ

4 เงินกู้ยืมในระบบ (ดอกเบี้ยร้อยละ 10 ต่อเดือน)

5 การพนัน ซึ่งทีมคิดว่าเป็นประเด็นสำคัญเพราะในชุมชนเล่นการพนันมากถึง 70-80%

เช่น ไพ่ ไฮโล โกงกัน ปลากัด มวยคู่รวมถึงรสนิยมในการเสี่ยงโชคด้วย

สิ่งที่ได้เรียนรู้ ปัญหาและอุปสรรค

- ทีมงานยังขาดความรู้ประสบการณ์ การตั้งคำถามยังไม่ครอบคลุมพอ ยังขาดรายละเอียดของข้อมูลในบางเรื่อง

● สมาชิกทีมมีศักยภาพในการเก็บข้อมูลไม่เท่ากัน บางคนเขียนหนังสือได้น้อยมาก แนวทางแก้ไขปัญหาคือ ให้สมาชิกจากโซนอื่นไปช่วย หรือให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการสำรวจข้อมูลด้วย (ขึ้นอยู่กับวิธีการจัดการ)

- การที่ทีมไม่มีตำแหน่งหน้าที่ทางราชการรองรับ ทำให้เกิดปัญหาขาดการเชื่อถือในระดับหนึ่ง

- เป็นชุมชนใหม่ ทำให้ขาดความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐาน สมาชิกมาจากหลายภาคหลาย

จังหวัด ไม่เหมือนชุมชนเก่าแก่ดั้งเดิม ทำให้มีผลต่อการถามและคำตอบที่จะได้รับ

- มีความแตกแยกในชุมชนอยู่ในระดับสูง จากข้อจำกัดทางการเมืองท้องถิ่น ซึ่งเพิ่งเห็นเด่นชัด

หลังมีการเลือกตั้งต่างๆ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน /อบค. /สว.เป็นต้น ก่อให้เกิดปัญหาในการพัฒนาชุมชนในหลายๆด้าน เพราะสมาชิกไม่สามารถรวมตัวกันได้

- จังหวะในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลไม่ดี เพราะในช่วงนั้นมีการเก็บข้อมูลราชการดี เช่น ข้อมูล จปอ. / อสม. / และของผู้ใหญ่บ้าน ทำให้เวลาทีมวิจัยลงเก็บข้อมูลตามหลัง ชาวบ้านเกิดความเบื่อหน่าย

แนวทางแก้ไข

- ทีมต้องพยายามสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชนให้มากขึ้น รวมทั้งการพูดคุยขยายความคิดและสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย และถ้าช่วงเวลาไม่เหมาะสมอาจต้องยืดเวลาออกไปก่อน
- ในกรณีที่ไม่มีควมถนัดในการวิเคราะห์ข้อมูล ควรขอความช่วยเหลือจากผู้รู้เข้ามาช่วยวิเคราะห์ร่วมกันกับทีม

ค. กิจกรรมฝึกอบรมการทำปุ๋ยหมักจุลินทรีย์

วัตถุประสงค์

- เพื่อเป็นการเรียนรู้วิธีการใช้จุลินทรีย์ในการทำปุ๋ยหมัก และน้ำสกัดชีวภาพ

สถานที่

- ศูนย์คิเว(โยเร)ประจำจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ช่วงเวลา

- 1 วัน (8 มิถุนายน 2545)

งบประมาณ

- ค่าเหมารถ 700 บาท / ค่าอาหาร 561 บาท รวมทั้งหมด 1,261 บาท

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- ทีมงาน 4 คน และวิทยากรประจำศูนย์ 6 คน

ขั้นตอนการดำเนินงาน

- ประชุมเพื่อคัดเลือกตัวแทนไปอบรม

- ไปอบรมตามวันเวลาที่กำหนด และหลังจากนั้นได้ประชุมทีมงานเพื่อสรุปผลการประชุมอีกครั้ง

เนื้อหาการอบรม

เป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการ เกี่ยวกับการใช้จุลินทรีย์ อีเอ็ม. ในการทำปุ๋ยหมัก และน้ำสกัดชีวภาพรวมทั้งหมด 8 สูตร (รายละเอียดอยู่ในภาคผนวก)

ผลการดำเนินงาน

- เกิดกระบวนการเรียนรู้ วิธีการทำปุ๋ยหมักจุลินทรีย์และน้ำสกัดชีวภาพตามความคาดหวัง
- หลังการประชุมสรุปงาน สมาชิกทีมมีความกระตือรือร้น ช่วยกันสร้างโรงทำปุ๋ยและลงมือทดลองทำปุ๋ยโบกาฉิ และน้ำสกัดชีวภาพ โดยเน้นการใช้วัตถุดิบในพื้นที่เป็นหลัก เช่น แกลบกาแฟ เศษหญ้า ผลไม้สุกเป็นต้น เพื่อทำการทดสอบประสิทธิภาพ ทั้งในแปลงจริง และแปลงทดลอง

ชนิดพืช	ชนิดปุ๋ย	ความถี่ / อัตราส่วน	ดินที่ใส่ปุ๋ย	ดินที่ไม่ใส่ปุ๋ยเคมี
ทุเรียน ลองกอง(ต้นเล็ก)	สอร์โบนพิช	7 วันครั้ง/1 ช้อน โต๊ะ/น้ำ 10 ลิตร	อวบอ้วน เจริญเติบโตดี ต่อ ยอดดี	แคระแกร็น
ผักสวนครัว	ทุโตะ	1 ช้อน/น้ำ 10 ลิตร ฉีดไล่ แมลงทุก 7 วัน	ไล่แมลงได้ผลดี	ไม่ได้ทดลองเปรียบเทียบ
ผล ไม้ ต้น เล็ก ผล ไม้ ต้น ใหญ่	โบกาฉิ โบกาฉิ	2 กำมือทุกวัน 5-10 กำมือ/3 เดือน	ได้ผลดีกว่า แคตต่อยอดดี ใบ เขียวเข้ม แข็งแรงไม่ค่อยมี โรค คินร่วนซุยดี	ได้ผลเร็วกว่า แคตหลังจาก นั้นชะงัก มีโรคมามาก คินแข็งแรง

สิ่งที่ได้เรียนรู้

- ได้ปรับแนวคิด และได้แนวทางการปฏิบัติที่ชัดเจน ทำให้สมาชิกทีมเห็นชัดถึงความแตกต่างของการใช้สารเคมีและสารสกัดจากธรรมชาติ เพราะก่อนเข้ารับการอบรมมองเห็นทางออกอื่นเลย จำเป็นต้องใช้สารเคมีเท่านั้น
- ได้แนวคิดในการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อลดต้นทุนการผลิตและรักษาสิ่งแวดล้อม

- ได้แนวคิดในการทำตลาดเกษตรอินทรีย์ เพราะตลาดด้านนี้กำลังเติบโตขึ้นทุกวัน ทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งถ้าสามารถรวมตัวในการผลิตได้ ก็จะเป็นทางออกที่ดีสำหรับชุมชนในอนาคต
- ได้พบเห็นวิถีการดำเนินชีวิต ความเชื่อทางศาสนา ปรัชญาที่ผิดไปจากผู้คนในสังคมทั่วไป ประทับใจในความตั้งใจจริงและความเสียสละของวิทยากรโดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ

ง. การศึกษาดูงานนอกสถานที่

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษารูปแบบ ในการทำเกษตรผสมผสาน
- เพื่อดูการจัดการบริหารโรงปุ๋ย / ขบวนการผลิต / วิธีการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ / เครื่องจักรที่จำเป็นต้องใช้(สำรวจราคาด้วย) รวมถึงการจัดการด้านตลาดด้วย
- เพื่อเป็นการเรียนรู้กระบวนการจัดตั้ง และบริหารองค์กร
- เพื่อศึกษารูปแบบการบริการความรู้ด้านการเกษตร โดยองค์กรในชุมชนเอง

สถานที่

- ค. ไม้เรียง อ.ฉวาง จ. นครศรีธรรมราช และบ้านน้ำหัก อ. คีรีรัฐนิคม จ. สุราษฎร์ธานี

ช่วงเวลา

- วันที่ 25 – 26 พฤษภาคม 2545

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- ทีมงาน 7 คน ผู้ประสานงาน 2 คน

งบประมาณ

- ทั้งหมด 9,037 บาท (ค่าเช่ารถ 2,700 บาท / ค่าที่พัก 2,000 บาท / ค่าวิทยากร 1,000 บาท / ค่าอาหาร 2,337 บาท / ค่าน้ำมันรถ 1,000 บาท)

ขั้นตอนการดำเนินงาน

- ประชุมทีมกำหนดตัวแทน และแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในการศึกษารายละเอียดด้านต่างๆ เช่น ด้านการบริหารองค์กร ด้านการผลิต สภาพแวดล้อม เป็นต้น
- ประสานงานกับสกว.สุราษฎร์ธานี เพื่อแนะนำสถานที่ดูงานและนัดวันเวลาให้หลังการไปดูงาน ประชุมสรุปผลให้สมาชิกทีมทั้งหมดทราบอีกครั้ง

ผลการดำเนินงาน

- บรรลุวัตถุประสงค์ โดยได้รูปแบบในการทำผสมผสาน
- บรรลุวัตถุประสงค์ โดยได้รูปแบบในการบริหารจัดการองค์กร
- ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ในการศึกษาแบบอย่างการบริหารจัดการ โรงปุ๋ย เพราะ ไม่มีให้ดู
- ไม่มีแบบอย่างในการบริการความรู้ด้านการเกษตรชุมชน เช่น การใช้สื่อต่างๆ การทำห้องสมุดหรือการทำเกษตรเชิงตามสาย แต่การบริการความรู้จะเป็นการถ่ายทอดจากประสบการณ์จริง คือ ทำให้อูเป็นแบบอย่างเลข

สิ่งที่ได้เรียนรู้

- ได้แนวคิดการจัดระบบนิเวศน์ในสวน การปลูกพืชหลายระดับสามารถทำได้โดยอาศัยหลักการพึ่งพาซึ่งกันและกันและยังได้รับผลผลิตดี ทั้งนี้เกษตรกรต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ และคอยสังเกตทดลองว่าพืชชนิดใดสามารถปลูกร่วมกันได้
- ได้ข้อสรุปว่า การถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตร การทำให้อู อยู่ให้เป็นแบบอย่างจะได้ผล

มากที่สุด

- การเกษตรผสมผสาน / การปลูกพืชหลายระดับมีความจำเป็นซึ่งจะต้องมีการจัดการเรื่องน้ำให้มีอย่างเพียงพอ และต้องคำนึงถึง การแปรรูปและการตลาดควบคู่ไปด้วย
- เห็นความสำคัญของการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาของชุมชน ได้แนวคิดในการทำแผนชุมชน
- ความเสียสละ ความสามัคคี และความโปร่งใสในการบริหาร สามารถตรวจสอบได้ทุกขั้นตอนเป็นสิ่งสำคัญมากในการที่จะทำให้องค์กรเข้มแข็ง
- ได้แนวคิดในการจัดการธนาคารหมู่บ้าน และมองเห็นว่า การออมเป็นทางออกที่ดี ในการแก้ปัญหาหนี้สินของชุมชน
- ได้เรียนรู้แนวทางในการจัดการร้านค้าชุมชน

- เกิดจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรทุกอย่าง ว่าควรใช้อย่างประหยัดและคุ้มค่าที่สุด ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ น้ำ ดิน น้ำมัน พลังงาน เป็นต้น
- ได้แนวคิดในการจัดสวัสดิการชุมชนเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- ได้แนวคิดในการจัดการอนุรักษ์พันธุ์ปลาตามคลองธรรมชาติ เช่นมีเขคอกกัณฑ์ (นอกเขตสามารถจับได้ มีกองทุนสำหรับทำอาหารปลาเป็นต้น)
- ได้ข้อสรุปว่า การพัฒนาชุมชนจะต้องทำหลายๆ ด้านพร้อมๆ กัน ในรูปแบบองค์รวมเพราะถ้าทำแบบแยกส่วน จะไม่สามารถพัฒนาอย่างยั่งยืนได้
- ได้เรียนรู้ว่า ก่อนที่จะทำอะไรก็ตาม จำเป็นต้องศึกษาหาความรู้ในเรื่องนั้นๆ ให้ถ่องแท้ก่อนเพื่อเป็นการลดความเสี่ยงต่อความล้มเหลว ที่เห็นเด่นชัดคือ ผู้นำจะต้องเข้มแข็ง และมีหลักคิดที่ดี มีการจัดการดี และทำงานเล็กๆ ไปก่อนแล้วค่อยๆ ขยายไปที่ละกิจกรรม

จ. การจัดเวทีชาวบ้าน + การนำเสนอข้อมูล

ตามแผนงานตลอดโครงการ กำหนดไว้ 2 ครั้ง

ครั้งที่ 1 หัวข้อ เวทีผู้การพึ่งตนเอง

วัตถุประสงค์

- เพื่อนำเสนอข้อมูลพื้นฐานของชุมชน
- เพื่อช่วยกันระดมความคิดค้นหาประเด็นปัญหาหลักของชุมชนและวางแนวทางแก้ไข

สถานที่

- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านไร่ยาว

ช่วงเวลา

- วันที่ 5 กันยายน 2545 เวลา 10.00 น. – 16.00 น.

งบประมาณ

- ค่าอาหาร 4,985 บาท / ค่าขนย้ายเดินเท้าและอุปกรณ์ 500 บาท

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- ทีมงาน 1 คน (บางคนไม่ได้อยู่ในทีมงานวิจัยแต่มาช่วย)
- ผู้ประสานงาน 3 คน / วิทยากร 3 คน (คุณ พลากร / คุณ จ้านง / อ. ปรีชา)

- พัฒนาการอำเภอ 1 คน / ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน / ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 1 คน
- ชาวบ้านในชุมชน 85 คน

ขั้นตอนการดำเนินงาน

- ประชุมทีมงาน เพื่อกำหนด วันช่วง เวลา สถานที่ และเตรียมความพร้อมในการเปิดเวที
- เตรียมจดหมายเชิญผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น นายอำเภอ พัฒนาการ เกษตรอำเภอ
- ติดต่อผู้ประสานงานเพื่อหาวิทยากรและพิธีกรมาช่วยดำเนินรายการ
- ประชาสัมพันธ์ (แพร่โฆษณา / ประกาศในรายการเสียงตามสาย / บอกต่อกัน / ติดโปสเตอร์) ให้ชาวบ้านในชุมชนทราบ
- เตรียมสถานที่ และอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ ไวท์บอร์ด เครื่องฉายวีดีโอ เครื่องฉายสไลด์
- เตรียมอาหารและเครื่องดื่ม
- เตรียมความพร้อมของทีมงาน จังหวะและขั้นตอนรวมทั้งเนื้อหาในการนำเสนอข้อมูล

ผลการดำเนินงาน

● เนื่องจากเวทีนี้เป็นการดำเนินงานครั้งแรกในชุมชน ทีมงานเองและชาวบ้านทุกคน ไม่เคยได้เรียนรู้หรือสัมผัสการเปิดเวทีใดๆมาก่อนเลยแม้ว่า ชาวบ้านให้ความสนใจมาเข้าร่วมกิจกรรมมากพอสมควร แต่ในจุดนี้ยังมีการเข้าใจผิดคิดว่าหน่วยงานสกว.จะเข้ามาช่วยเหลือพัฒนาทางด้านต่างๆ เช่น ด้านารารูปโภคให้ ซึ่งไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ของการเปิดเวทีในครั้งนี้ จึงมีผลให้ บรรลุวัตถุประสงค์ในบางส่วน และไม่บรรลุวัตถุประสงค์เท่าที่ควรในบางส่วน คือ แม้ได้มีการนำเสนอข้อมูลที่เก็บมา ซึ่งได้สรุปออกมาให้เห็นเป็นตัวเลขที่เด่นชัด แต่จากการประเมิน ชาวบ้านในชุมชนยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญของข้อมูลนั้น ๆ อย่างไรก็ตามจากการแบ่งกลุ่มย่อย ทำให้ทราบปัญหาหลักของชุมชน และได้ช่วยกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว คือ

1) ปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง แนวทางแก้ไข เน้นกระบวนหรือระบบที่เอื้อให้ชาวบ้านในชุมชนสามารถบริหารจัดการเองได้ โดยมีแผนจะทำการทดลองนำร่อง ทำประปาภูเขาในเขาวงเป็นโครงการแรก ซึ่งจำเป็นต้องมีการศึกษารายละเอียดต่าง ๆ ก่อน (ชาวบ้านในเขาวงต้นตัมมีความพร้อมในเรื่องแรงงาน) เพื่อค้นหาแรงงานในการปฏิบัติที่สอดคล้อง เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และเพื่อเป็นการป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนด้วย

2) ปัญหาผลผลิตตกต่ำ แนวทางแก้ไข ควรมีการแปรรูปผลผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่า เช่น กาแฟ ซึ่งเป็นพืชหลักของชุมชนและราคาตกต่ำติดต่อกันหลายปีแล้ว / และมองว่าถึงเวลาแล้วที่จะปรับเปลี่ยนจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เป็นการทำการเกษตรแบบผสมผสานทั้งปลูกพืชเสริมและเลี้ยงสัตว์ ส่วนการแทรกแซงราคามองว่าเป็นปัจจัยภายนอกไม่สามารถแก้ไขปัญหาย่างยั่งยืนได้

สิ่งที่ได้เรียนรู้

- ทีมได้เรียนรู้จุดอ่อนหลายอย่าง จากการเปิดเวทีในครั้งแรก คือ
- ทีมยังควบคุมการดำเนินรายการไม่ดีนัก ยังขาดทักษะในการนำเสนอ เช่น ในเรื่องความคมชัดของประเด็น จังหวะขั้นตอนในการนำเสนอ หรือแม้แต่การควบคุมเวลา แนวทางแก้ไข คือ ทีมต้องเตรียมตัวให้พร้อมกว่านี้ โดยการแสวงหาความรู้รูปแบบอย่างจากเวทีอื่นๆ และต้องชัดเจนในเนื้อหา/บทบาทของตัวเองมากกว่านี้
- ทีมขาดประสบการณ์ไม่ได้ปูพื้นฐานให้สมาชิกในชุมชนเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการเปิดเวทีก่อนเพราะตามปกติ ชาวบ้านไม่เคยมีโอกาสดูที่คิดเองทำเอง เนื่องจากการช่วยเหลือทางราชการที่ผ่านๆ มาทุกครั้งในอดีต จะอยู่ในรูปแบบสังคมสงเคราะห์ทำให้ชาวบ้านเกิดการเข้าใจผิดคิดว่า สกว.จะเป็นแหล่งเงินในการพัฒนาชุมชนด้านต่างๆให้ซึ่งเกินขอบเขตของทีมนิจจะทำได้ แต่อย่างไรก็ตามทีมเชื่อว่าชุมชนสามารถพัฒนาได้ถ้าคนในชุมชนได้มีโอกาสเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอันทำให้เกิดการปรับแนวคิดและสามารถพัฒนาศักยภาพตัวเองได้ ถึงแม้ว่าจะต้องอาศัยเวลาบ้าง แต่ทั้งนี้ต้องพยายามให้ชาวบ้านในชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้มากขึ้นด้วย
- ในแง่สถานที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเท่าที่ควรเพราะมีลักษณะเป็น 2 ตอน ทำให้การดำเนินรายการไม่สะดวกเท่าที่ควร ครั้งต่อไปควรหาสถานที่ที่เป็นศูนย์เดียวกันเพื่อที่จะทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมมากขึ้น

การจัดเวทีชาวบ้านครั้งที่ 2 ในหัวข้อ “วาริ กับ ชีวิต”

วัตถุประสงค์

- เพื่อให้คนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการระบบน้ำ ซึ่งอยู่ในภาวะวิกฤตในหน้าแล้ง รวมถึงการรักษาสภาพแวดล้อมในชุมชน ซึ่งมีผลต่อสายน้ำด้วย
- เพื่อวางแผนทำโครงการ “ปะปาภูเขา” ในเขตเขาวง ซึ่งถือเป็นโครงการนำร่องโครงการแรก อันจะเป็นแนวทางในการจัดการระดับน้ำทั้งหมดของชุมชนต่อไป

สถานที่

สามแยกปากทางเข้าเขาวง

ช่วงเวลา

วันที่ 25 เมษายน 2546 เวลา 10.00 – 13.30 น.

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- ทีมงาน 11 คน
- อบต. 1 คน / ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน / ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 1 คน
- ชาวบ้านในชุมชน 79 คน

งบประมาณ

- ค่าอาหาร / ขนบ / เครื่องดื่ม 4,320 บาท
 - ค่าอุปกรณ์เช่าเดินที่ 2 หลัง / โต๊ะเก้าอี้ / งาน – ซ้อน / เครื่องเสียง 500 บาท
- รวมงบประมาณที่ใช้ 4,820 บาท

ขั้นตอนการดำเนินงาน

- ประชุมทีมงาน เพื่อกำหนดสถานที่ วัน – เวลา และเตรียมความพร้อมของทีมงานในการ

นำเสนอ

- ประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านในชุมชนทราบ โดยการติดโปสเตอร์ / ประกาศทางเสียงตามสาย/ บอกล่อ
- เตรียมจดหมายเชิญผู้นำชุมชนเข้าร่วม
- เตรียมความพร้อมของสถานที่และอาหาร

เนื้อหา – ขั้นตอนในการดำเนินเวที

- เชิญผู้ใหญ่บ้านให้เกียรติเปิดเวที
- นำเสนอภาพรวมของโครงการทั้งหมด และผู้สนับสนุน (สกว.)
- วัตถุประสงค์ของการเปิดเวทีครั้งนี้
- ทีมงานและสมาชิกในเขาวงเล่าประสบการณ์ในการไปทัศนศึกษาการจัดการระบบน้ำที่พะโล้เป็นแบบอย่าง
- เสนอแผนที่ของชุมชนทั้งหมด และช่วยกันหาแนวทางการจัดการระบบน้ำในชุมชน

- อภิปรายแนวทางการจัดการน้ำในชุมชน วางแผนงานโครงการนำร่อง การจัดทำประปาภูเขาซึ่งมีจุดที่มีศักยภาพสูงในการทำอยู่ 2 จุด” คือในเขตเขาวง 1 จุด และในเขตชอยเจริญพรอีก 1 จุด โดยลงรายละเอียดต่างๆ เพื่อวางแผนงาน / ขั้นตอนการทำ / อุปกรณ์ที่ต้องใช้ และงบประมาณในการทำ เพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน
- นำเสนอการจัดการบริหารหลังจากทำโครงการแล้วเสร็จ รวมถึงการรักษาสภาพแวดล้อมของต้นน้ำและสายน้ำ เพื่อเป็นแนวคิดไว้ก่อน
- สรุปผลงานของโครงการทางเลือกทั้งหมดที่ทำมาใน 1 ปี
- แลกเปลี่ยนเรื่องสมุนไพร / ศักยภาพที่ทำได้ในชุมชน
- เชิญผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านปึกเวท

ผลของการดำเนินงาน

เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ สามารถวางแผนงานในการทำโครงการนำร่องได้

- ผู้นำและสมาชิกในชุมชน เห็นภาพรวมและเข้าใจวัตถุประสงค์ของการทำโครงการวิจัยครั้งนี้ชัดเจนมากขึ้น
 - ชาวบ้านมีความตื่นตัว และพร้อมที่จะร่วมมือกันทำ ไม่เฉพาะในเขตเขาวงเท่านั้นแต่ชาว บ้านในชอยเจริญพรและตามชอยต่างๆก็สนใจที่จะทำด้วย
 - บรรยากาศในเวทีดี ชาวบ้านสนใจมาก เพราะตรงจุดที่ชาวบ้านต้องการพอดี และมีส่วนร่วมในการนำเสนอมากขึ้นกว่าเวทีแรก อาจเพราะเวทีนี้ไม่มีบุคคลจากภายนอกมาร่วมด้วย
 - เกิดการตระหนักถึงความสำคัญของการมีองค์กร / การวางแผนงาน / ความสามัคคีในชุมชนมากขึ้น
 - สมาชิกในชุมชนมองเห็นศักยภาพของตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น เริ่มมองเห็นทุนของชุมชน ในด้านต่างๆมากขึ้น จนสามารถช่วยกันเขียนโครงการเพื่อของบประมาณมาช่วยสนับสนุนการทำประปาภูเขาต่อไป

สิ่งที่ได้เรียนรู้

- ทีมงานมีประสบการณ์ในการจัดเวทีมากขึ้น สมาชิกทุกคนกล้าแสดงออก และมีความสามารถในการนำเสนอดี มีความชัดเจนในเนื้อหาเพราะได้สรุปบทเรียนมาจากการทำเวทีครั้งก่อน(ทุกคนสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาส)

- การกระตุ้นให้ชุมชนเห็นความสำคัญของสิ่งที่ใกล้ตัว เช่น การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด / ภูมิปัญญาท้องถิ่น / คุณค่าของตนเอง(ถึงความเชื่อมั่นของตนเองกลับคืนมา) ว่าสามารถนำมาใช้ประโยชน์ (เพิ่มมูลค่า) เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาชุมชนของตนเอง

- ทีมงานตระหนักว่า การเปลี่ยน “วิธีคิด” ไม่ใช่เรื่องที่ต้องรอให้ใครมาบอก แต่เป็นเรื่องที่เราจะต้องสร้างขึ้นมาจากตัวเอง โดยอาศัยปัจจัยแห่งการเรียนรู้

- การประสานความรู้ทางด้านภูมิปัญญาของชุมชน เข้ากับความรู้จากสังคมอื่น หรือความรู้ใหม่ ซึ่งเป็นผลผลิตของกระบวนการเรียนรู้ จะมีบทบาทชี้นำการพัฒนาชุมชน / สร้างสรรทางเลือกอันจะนำไปสู่การพึ่งตนเอง และสร้างรากฐานที่แข็งแรงของชุมชนต่อไปในอนาคต

ฉ. การทำห้องสมุดด้านการเกษตรขนาดเล็กในชุมชน

วัตถุประสงค์

- เพื่อเป็นการบริการความรู้ ข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรให้สมาชิกในชุมชน อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และรับเอาเทคโนโลยีใหม่ๆ ไปทดลองปฏิบัติ เพื่อเพิ่มผลผลิตและรายได้ของครอบครัว

สถานที่

- เป็นเรือนไม้มีระเบียงสองด้าน อยู่ติดกับถนนสายหลักของชุมชน

ช่วงเวลา

- เปิดบริการทุกวันตั้งแต่ เวลา 10.00 – 17.00 น. บริการยืมฟรี เริ่มเปิดบริการวันที่ 16 พฤษภาคม 2545

งบประมาณ

- ค่าขึ้นวางหนังสือ 2,140 บาท / ค่าหนังสือและวารสาร 1,990 บาท / ครายาง สกว. 60 บาท / แท่นประทับตรา 30 บาท

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- ทีมงานวิจัย 3 คน และชาวบ้านในชุมชน

ขั้นตอนการดำเนินงาน

- ประชุมทีมงานเพื่อเตรียมความพร้อมในการเปิดห้องสมุด และช่วยกันออกกฎระเบียบในการยืมหนังสือ
- เตรียมสถานที่ เช่น อาคาร แผ่นชาร์ต หนังสือและวารสารต่างๆเป็นต้น หนังสือบางส่วนรับบริจาคมาจาก กทม.
- ประกาศ ประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกในชุมชนทราบ โดยบอกในที่ประชุมชาวบ้าน ประกาศในรายการเสียงตามสายบอกต่อกัน

ผลการดำเนินงาน

- ตั้งแต่เปิดบริการถึงเดือนกันยายน มีผู้มาใช้บริการเพียง 25 ครั้งเท่านั้น
- ได้ระบียบการยืมหนังสือดังนี้

● ยืมได้ครั้งละไม่เกิน 2 เล่ม ● ยืมได้ครั้งละ 5 วัน (สามารถต่ออายุการยืมได้) ● ถ้าเกิน 5 วันปรับวันละ 1 บาท / เล่ม ● ถ้าหายหรือชำรุดมาก ปรับทำราคาหนังสือ

สิ่งที่ได้เรียนรู้

- การทำห้องสมุดไม่สอดคล้องกับความต้องการและวิธีการดำเนินชีวิตของชุมชนสมาชิกในชุมชนมาใช้บริการค่อนข้างน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนสมาชิกของชุมชนทั้งหมด

- สำหรับคนที่มาใช้บริการ (สัมภาษณ์) บอกว่าคุ้มค่ามาก เพราะได้เรียนรู้เทคนิคใหม่ ๆ และได้ทดลองนำไปปฏิบัติ ปรากฏว่าได้ผลที่น่าพอใจ และได้มีการถ่ายทอดความรู้บางส่วนให้เพื่อนบ้านด้วย ในอนาคตหากสมาชิกเห็นความสำคัญของความรู้ใหม่ๆ เพื่อการพัฒนาอาชีพ เชื่อว่าจะเห็นความสำคัญของห้องสมุดมากขึ้น

ทีมทำการทดลองทำห้องสมุดเคลื่อนที่ไปวางตามร้านค้าในชุมชน 2 จุด เพื่อประเมินว่ามีผู้ใช้บริการมากขึ้นหรือไม่ อย่างไร? ผลปรากฏว่ามีผู้สนใจอ่านมากขึ้น แต่หนังสือสูญหายหมดเลย เพราะชาวบ้านยังไม่มีวินัยในการช่วยกันดูแลรักษา

ข. การจัดทำรายการเกษตรเสี่ยงตามสาย

วัตถุประสงค์

- เป็นการส่งเสริมความรู้ด้านการเกษตร และที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เช่น ด้านการตลาด สถานการณ์เกี่ยวกับการเกษตรในปัจจุบัน ฯลฯ
- ส่งเสริมให้ทำการเกษตรผสมผสาน โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ รวมทั้งกระตุ้นให้มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างอาชีพเสริมด้วย
- สนับสนุนให้ลดการใช้สารเคมีในการผลิตปรับมาใช้อินทรีย์วัตถุแทน
- ส่งเสริมแนวคิดในการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ เน้นความสำคัญของการที่มีองค์กร

ในชุมชน

สถานที่

- ห้องสมุดเพื่อเพื่อนเกษตรกร

ช่วงเวลา

- ใช้เวลาในการออกอากาศวันละ 1 ชั่วโมง (05.00 – 06.00 น.) ทุกวัน
- เริ่มเปิดกระจายเสียงวันที่ 21 พฤษภาคม 2545

งบประมาณ

- ค่าอุปกรณ์ ลำโพง 3 ตัว และค่าซ่อมบำรุงรวมทั้งหมด 5,420 บาท

เครื่องมือที่ใช้

- หม้อแปลงไฟฟ้า 250 วัตต์ 1 เครื่อง / ลำโพง 3 ตัว 1 สายไฟ

ขั้นตอนการดำเนินงาน

- ประชุม เพื่อวางแผนในการจัดเตรียมอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการกระจายเสียง จัดซื้อ และช่วย

กันคิดตั้ง

- ประชาสัมพันธ์ในที่ประชุมชาวบ้านให้ทราบว่าจะมีรายการเกษตรเสียงตามสาย

ผลการดำเนินงาน

- ตั้งแต่เริ่มกระจายเสียง จนจบโครงการรวมทั้งหมด 134 ครั้ง
- จากการสำรวจการได้ยินในชุมชน ประมาณ 90 ครัวเรือน รวมหมู่บ้านข้างเคียงอีก 30 ครัวเรือน
- ได้รูปแบบการดำเนินรายการดังนี้

เปิดเพลง 2 เพลง —> ช่วง “เล่าสู่กันฟัง” ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการแนะนำแบบอย่างผู้ที่ประสบความสำเร็จในการจัดการฟาร์มหรือไม่ก็เป็นบทความพิเศษต่างๆ —> สลับเพลง 1 เพลง —> ช่วงแนะนำพันธุ์พืชใหม่ๆ / เทคนิคใหม่ๆทางการเกษตร —> เพลง 1 เพลง —> “ช่วงคืนนอนกลอนพาไป” —> ต่อด้วยเกร็ดเกษตร / กฎหมาย / หรือสมุนไพร อาจมีรายการตอบปัญหาด้านการเกษตรแถม หรือบริการประชาสัมพันธ์ข่าวสารในชุมชน เช่น งานศพ งานแต่งงาน งานบวช (ถ้ามี) เปิดเพลง 2 เพลง —> จบรายการ (รายละเอียดดูในภาคผนวก)

- จากการประเมินโดยฟังเสียงสะท้อน พอสรุปได้ว่าเป็นรายการที่มีประโยชน์เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพโดยตรง ทำให้ได้ฟังในสิ่งที่ไม่เคยรู้ และเริ่มมีสมาชิกบางส่วนทำการสะสมสมุนไพร ซึ่งถือว่าเป็นนิมิตหมายที่ดี

สิ่งที่ได้เรียนรู้ ปัญหาและอุปสรรค

- ทีมงานพยายามที่จะดำเนินงานให้ได้ตามแผนที่กำหนดไว้ โดยไม่ใช้งบประมาณเป็นหลัก โดยเมื่อเครื่องเสียงประจำหมู่บ้านเสียและไม่สามารถซ่อมแซมให้ใช้งานได้ ทีมงานจึงออกงบประมาณในการซื้อหม้อแปลงไฟฟ้ามาใช้เองเพื่อให้สามารถออกกระจายเสียงได้ และใช้งบในจุดอื่นที่เหลือไปซื้อลำโพง โดยไม่ต้องของบจากแหล่งทุนเพิ่ม
- การที่ทีมไม่ได้หาความรู้ในเรื่องอุปกรณ์เครื่องเสียงก่อนการจัดซื้อและติดตั้งทำให้เกิดปัญหาคือต้องแก้ไขตามหลังบ่อยๆ เช่น ลำโพงมีความต้านทานน้อย ท้ายลำโพงขาดบ่อย เปิดเครื่องได้ไม่เต็มที่ทำให้การได้ยินมีขอบเขตน้อยลงกว่าที่ควร จึงลงทุนไปซื้อสายให้ยาวขึ้น เพื่อหวังผลในการได้ยินเพิ่มขึ้น แต่เพราะหม้อแปลงมีกำลังส่งน้อย จึงไม่สามารถกระจายเสียงให้ดังไกลกว่าเดิมได้
- ได้เรียนรู้พื้นฐานการบริการความรู้แก่ชุมชน ซึ่งพอสรุปได้ว่าการกระจายเสียงเป็นสื่อที่ดีเข้าถึงชาวบ้านได้ง่าย และได้ผลกว่าการทำห้องสมุดมาก
- ตามแผนงานที่มีก็ใช้งบประมาณไว้น้อยมาก ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์จริง จึงจำเป็นต้องมีการปรับงบในส่วนนี้

ข. การผลิตเอกสารสื่อสิ่งพิมพ์

วัตถุประสงค์

- เพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านการเกษตร และเทคโนโลยีใหม่ๆให้แก่สมาชิกในชุมชน

ช่วงเวลา

- ตามแผนงาน ทั้งหมด 6 เรื่องตลอดโครงการ

ขั้นตอนการดำเนินงาน

- ประชุมทีมงานกำหนดเนื้อหาโดยดูจากความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่ หรือนำเสนอเทคนิคใหม่ โดยจะเน้นเนื้อหาที่จะอ่านเข้าใจง่าย เป็นเรื่องใกล้ตัว และสามารถทำได้
- จัดพิมพ์เป็นเอกสารแผ่นพับ แล้วแจกเกษตรกรในชุมชน

ผลการดำเนินงาน

- ตลอดโครงการ ได้ผลิตเอกสารแจกไปทั้งหมด 6 เรื่อง
 - พฤษภาคม 2545 เรื่อง น้ำศักดิ์ชีวภาพ และสูตรการทำปุ๋ยหมักจุลินทรีย์
 - กรกฎาคม 2545 เรื่อง สมุนไพรไล่แมลง รวมทั้งหมด 9 สูตร
 - สิงหาคม 2545 เรื่อง การปลูกผักด้วยเทคนิคจุลินทรีย์
 - กันยายน 2545 เรื่อง การคิดค่า (แบบเพลท) การค่อกิ่ง(แบบเข้าลิ้น แบบเสียบข้าง แบบเสียบลิ้น แบบเสียบเปลือก) การทาบกิ่ง (แบบปัก แบบไซค์) การตอนกิ่ง(แบบปัก) พร้อมภาพประกอบ
 - พฤศจิกายน 2545 เรื่อง การใช้เชื้อราไตรโคเดอร์มาควบคุมโรคเหี่ยวของพริก และโรครากเน่าในทุเรียน
 - มกราคม 2546 เรื่อง กับดักกาวเหนียวเลียนแบบผลไม้ใช้ล่อจับแมลงวันผลไม้
 - (เอกสารประกอบอยู่ในภาคผนวก)

สิ่งที่ได้เรียนรู้

- การทำเอกสารแจกไม่ใช่เรื่องยาก แม้ว่าชุมชนจะอยู่ห่างไกลจากแหล่งข้อมูล แต่การจะให้ได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง คือการนำเอาความรู้ต่างๆ ไปทดลองปฏิบัติไม่ใช่เรื่องง่าย ดังนั้นการถ่ายทอด

ความรู้ให้แก่ชุมชน จึงต้องทำบ่อยๆอย่างต่อเนื่องและจำเป็นที่จะต้องมีการนัดตัวอย่างให้เห็นจริง จึงจะทำให้เกษตรกรมีการเรียนรู้ และมีความมั่นใจที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้

ข.การอบรมเฉพาะเรื่อง

วัตถุประสงค์

- เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจ ทักษะ รวมทั้งเทคนิคต่างๆด้านการเกษตร ให้แก่เกษตรกรในชุมชน

ช่วงเวลา

- ครั้งละ 1 วัน และตลอดโครงการจะมีการทดลองทั้งหมด 6 เรื่อง

สถานที่

- แล้วแต่ความเหมาะสมในแต่ละเรื่อง

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- ทีมงานวิจัย 13 คน และเกษตรกรในชุมชน

ขั้นตอนการดำเนินงาน

- ประชุมทีมงาน เลือกเรื่องที่จะอบรม กำหนดวัน เวลา สถานที่
- ประสานงาน เชิญวิทยากร หรือผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆ
- ทำหนังสือเชิญผู้นำชุมชนเข้าร่วมฟังการบรรยาย
- ทำการประชาสัมพันธ์ให้กลุ่มเป้าหมายทราบโดยการติดโปสเตอร์ แจกใบปลิว เสียงตามสาย
- เตรียมสถานที่ อุปกรณ์ต่างๆ เครื่องเสียงรวมทั้งสื่อที่ต้องใช้
- เตรียมอาหาร / เครื่องดื่ม

ผลการดำเนินงาน

- ได้ทำการอบรมไปแล้ว 2 เรื่องคือ

1 เรื่องกฎหมายสำหรับชาวบ้าน และ 2 เรื่องการปลูกผักปลอดสารพิษ ทั้งนี้ได้มีการปรับเปลี่ยนแผนการดำเนินงาน จากเดิมที่กำหนดไว้ให้มีการอบรมตลอด โครงการทั้งหมด 6 ครั้ง เป็นการไปทัศนศึกษาแทน 2 ครั้ง เนื่องจากทีมเห็นว่าจะมีประโยชน์มากกว่าเดิม

ครั้งที่ 1 “กฎหมายสำหรับชาวบ้าน”

สถานที่

- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านไร่ยาว

ช่วงเวลา

- วันที่ 21 พฤษภาคม 2545 เวลา 13.00 – 17.00 น.

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- ชาวบ้านในชุมชน 74 คน / ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 1 คน
- ทีมงานวิจัย 10 คน / วิทยากร 4 คน

งบประมาณ

ค่าอาหารและเครื่องดื่ม 4,335 บาท / ค่าวิทยากร 4 คน 2,000 บาท

เนื้อหา

- กฎหมายป่าสงวนแห่งชาติ / กฎหมายที่ดินทำกิน
- กฎหมายพื้นฐานชีวิตประจำวัน / สิทธิชุมชนขั้นพื้นฐาน
- ความมั่นคงทางด้านอาหาร / พันธุ์พืชพื้นบ้าน / สมุนไพร
- กฎหมายการค้าระหว่างประเทศ WTO / สิทธิบัตรสินค้าเกษตร
- พรบ.ยางพารา / พรบ. การเสียภาษีน้ำเพื่อการเกษตร

ผลการดำเนินงาน

- แม้ว่ามอง โดยขมิวนกในการอบรเรื่องนี้ดูเหมือนว่าจะ ไม่เกี่ยวกับภาคการเกษตรโดยตรง แต่เนื่องจากเป็นการร้องขอของสมาชิกในชุมชน และทีมเห็นว่ามีความหมายที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพหลาย ตัวจึงอนุโลมให้มีการอบรมเรื่องนี้
- ชาวบ้านให้ความสนใจพอสมควร จากแบบสอบถามโดยสุ่มตัวอย่าง 25 ชุด หลังจบการอบรม มีคำตอบดังนี้
 - ได้รับความรู้ระดับปานกลาง ถึง มาก มีประโยชน์เพราะเป็นเรื่องใกล้ตัว เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ เนื่องจากพื้นที่ทำกินในบริเวณนี้ทั้งหมดยังไม่มีเอกสารสิทธิใดๆทั้งสิ้น
 - ต้องการให้มีการอบรมแบบนี้อีก (100% จากแบบสอบถาม)
 - ชาวบ้านมีที่ดินมากกว่า 60% เกิดแนวคิดในการปกป้องผลประโยชน์ของชุมชน เพื่อรักษาฐานทรัพยากรไว้ / ได้แนวคิดในการพัฒนาที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด / การเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิในที่ดินทำกินในปัจจุบัน / การอนุรักษ์ป่าที่ยังอุดมสมบูรณ์ไว้ ไม่ถูกทำลายเพิ่มอีก การทำสวนผสม การอนุรักษ์พันธุ์สมุนไพร พันธุ์พืชพื้นบ้าน เป็นต้น
 - สถานที่ / ช่วงเวลา / เนื้อหา กลุ่มสมาชิกเข้าร่วมเป็นไปตามที่คาดหวัง ชาวบ้านได้รับรู้สิทธิของตนเองมากขึ้น

สิ่งที่ได้เรียนรู้

- เกิดการเรียนรู้ขั้นตอนต่างๆ ในการจัดการอบรม
- เกิดผลสรุปว่าเกษตรกรรายย่อยจะไม่สามารถทำการเกษตรยั่งยืนได้เลย ครอบครัวยังไม่มีเอกสารสิทธิในที่ดินทำกินเป็นของตนเอง
- กฎหมายต่างๆ (กฎหมายป่าสงวนแห่งชาติ / กฎหมายอุทยานแห่งชาติ / กฎหมายอนุรักษ์) ไม่เป็นธรรมแก่เกษตรกรรายย่อย ไม่เอื้ออำนวยต่อการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต ควรมีการปรับเปลี่ยนในบางประเด็น

การอบรมครั้งที่ 2 “การปลูกผักปลอดสารพิษ”

วัตถุประสงค์

- เพื่อเป็นการเรียนรู้เทคนิคในการปลูกผักโดยไม่มีการเคมีในการกำจัดแมลง เพื่อความปลอดภัยของตัวเกษตรกรเองและผู้บริโภค
- เพื่อเป็นการลดต้นทุนการผลิตและรักษาสิ่งแวดล้อม

สถานที่

- ห้องสมุดเพื่อเพื่อนเกษตรกร

ช่วงเวลา

- วันที่ 11 สิงหาคม 2545 เวลา 11.00 – 14.00 น.

ผู้เข้าร่วมโครงการ

- ทีมงานวิจัย 5 คน / เกษตรกรผู้ปลูกผักขาย 29 คน / ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน

งบประมาณ

ค่าอาหารของว่างและเครื่องดื่ม 1,580 บาท / ค่าวีดีโอพร้อมค่าส่ง 310 บาท

เครื่องมือที่ใช้

กระดานไวท์บอร์ด / โปสเตอร์สูตรต่างๆ / เอกสารแผ่นพับ / วีดีโอ “เทคนิคการปลูกผักปลอดสารพิษ”

พิษ”

เนื้อหาการอบรม

- แนะนำจุดประสงค์ของโครงการวิจัย
- แนะนำหน่วยงานที่สนับสนุน (สกว.)
- การป้องกันกำจัดศัตรูพืชแบบผสมผสาน
 - วิธีเขตกรรม
 - วิธีกล
 - วิธีฟิสิกส์
 - ชีววิธี
 - การเลือกใช้พันธุ์กรรม
 - สารสกัดธรรมชาติ และการใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ
- ขั้นตอนการทำสารสกัดธรรมชาติ
- การใช้ขี้เถ้าไม้กำจัดแมลงในพืชตระกูลแตง

ผลการดำเนินงาน

- เป็นไปตามความคาดหวัง เกษตรกรผู้เข้ารับการอบรมบอกว่าได้รับความรู้ มีทางเลือกในการปราบศัตรูพืชและการใช้ปุ๋ยมากขึ้น
- หลังการอบรมครั้งนี้เพื่อความต่อเนื่อง ทางทีมงานได้เข้าไปอบรมเชิงปฏิบัติการในการทำน้ำสกัดชีวภาพและปุ๋ยหมักจุลินทรีย์เพิ่มเติมในเขตเขาวง ซึ่งผู้เข้ารับการอบรมสนใจมาก

สิ่งที่ได้เรียนรู้

- ถึงแม้ว่าสมาชิกในชุมชนบางกลุ่มเริ่มเห็นด้วยในการใช้สารสกัดชีวภาพแทนการใช้สารเคมี แต่เนื่องจากส่วนหนึ่งยังไม่มั่นใจในประสิทธิภาพเท่าที่ควร รวมทั้งต้องใช้เวลาและขั้นตอนในการทำนานพอสมควร(บางสูตรใช้เวลาหลายวัน) / ใช้แล้วเห็นผลช้ากว่าสารเคมี เมื่อทดลองใช้เพียงครั้งเดียว หรือ 2 ครั้ง ไม่ได้ผลทันใจก็หันกลับไปใช้สารเคมีอย่างเดิม การใช้สารสมุนไพรให้ได้ผลจำเป็นต้องอาศัยความถี่และจำนวนครั้งที่มากขึ้น พร้อมทั้งต้องปรับสภาพแวดล้อมและปัจจัยต่างๆ ให้เอื้อพร้อมกันไปด้วย
- การปรับเปลี่ยนแนวคิดและพฤติกรรมเป็นไปได้ยาก คราบคิดที่เกษตรกรผู้ปลูกผักขายยังขาดจิตสำนึกและยังไม่ตระหนักถึงพิษภัยของสารตกค้างในผลผลิต ประกอบกับผักที่ปลูกด้วยสารเคมียังขายได้ให้ผลผลิตเป็นที่น่าพอใจ ส่งผลให้ผู้บริโภคส่วนใหญ่ต้องรับประทานผักที่มีสารเคมีตกค้างต่อไป(การสร้างจิตสำนึกใหม่ต้องอาศัยเวลาและความพยายามอย่างต่อเนื่อง)

การอบรมครั้งที่ 3-4 เปลี่ยนเป็นการไปทัศนศึกษาเรื่อง “การจัดการระบบน้ำใจชุมชน”

วัตถุประสงค์

- เป็นการหาความรู้ เกี่ยวกับการจัดระบบน้ำใจชุมชนหลายรูปแบบ เอนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ในชุมชน โดยการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการบริหารเอง

ช่วงเวลา

- วันที่ 30 – 31 มีนาคม 2546

สถานที่

- ค. ปากทรง อ. พะ โฉ๊ะ จ. ชุมพร

งบประมาณ

- รวมค่าเช่ารถ ค่าน้ำมันและค่าอาหาร = 4,203 บาท

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- ทีมงานวิจัย 5 คน ผู้ประสานงาน 1 คน ชาวบ้านในเขตเขาวง 3 คน

ขั้นตอนการดำเนินงาน

- ประชุมกำหนดตัวแทนที่มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการทำเหมืองฝาย เพื่อความเข้าใจในขั้นตอนเวลาปฏิบัติงานจริง และเชิญตัวแทนชาวบ้านในพื้นที่นำร่องเข้าช่วยด้วย
- ประสานงานกับ สกว.สุราษฎร์ธานี เพื่อแนะนำสถานที่และนัดวันเวลาให้
- หลังการไปดูงานประชุมสรุปผลอีกครั้ง

ผลการดำเนินงาน

- ได้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการระบบน้ำในชุมชน 3 รูปแบบ คือ
 - 1) เป็นเหมืองฝายขนาดกลาง มีการปิดคลองเพื่อทำเป็นฝายน้ำล้นในลักษณะทำเป็น 2 จังหวะ มีคู่องส่งน้ำทำเป็นร่องยาวๆ เพื่อเป็นการประหยัดท่อ PVC
 - 2) เป็นฝายน้ำล้นขนาดเล็ก มีประตูน้ำปิดเปิด เป็นแบบของกรมชลประทาน ค่าจ้างสูง (6 แสนบาท)
 - 3) เป็นฝายน้ำล้นขนาดเล็กมากแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน ทำกันเองมีท่อระบายทรายแค่ประหยัดและใช้ได้ผลคุ้มค่า
- ได้แนวทางการบริหารจัดการ โดยใช้ระบบหมุนเวียน แบ่งกลุ่มสลับกันใช้
- ได้ความรู้เกี่ยวกับการวางระบบท่อน้ำ เช่น ต้องมีวาล์ว (3ทาง) เป็นระยะๆ เพื่อสะดวกในการซ่อมแซมภายหลัง
- ได้แนวคิด และเห็นแบบอย่างก็เกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสาน การปลูกสมุนไพร และเครื่องเทศในสวนยาง การอนุรักษ์สัตว์ป่าและสัตว์น้ำในท้องถิ่น

สิ่งที่ได้เรียนรู้

- ทีมได้ข้อสรุปว่าในพื้นที่เรามีศักยภาพในการทำประปาภูเขาสูงมาก เมื่อเปรียบเทียบกับ

สภาพที่ได้ไปดูงานมาทั้งในแง่สภาพพื้นที่ ความสูงของดินน้ำ ปริมาณน้ำ ปัจจัยแวดล้อม ความพร้อมของแรงงาน โดยในโครงการนำร่องในเขตเขาวงควรทำเป็นฝายน้ำล้นขนาดเล็ก มีทางระบายทราย และมีการประยुคค์โดยใช้แก้มลิงเสริมด้วย

- มีการเชื่อมโยงไปถึง การดูแลรักษาป่าต้นน้ำด้วย
- ควรมีการเก็บค่าบำรุงรักษาซ่อมแซมระบบด้วย
- ได้เรียนรู้แนวทางในการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติเอง โดยเจ้าหน้าที่

ของรัฐเพียงแต่เป็นผู้อำนวยความสะดวกและสนับสนุนเท่านั้น

- ทุกปัญหาและแนวทางแก้ไขรวมถึงแผนงานของหมู่บ้านทั้งหมด นอกจากผ่าน อบต.แล้ว ต้องผ่านความเห็นชอบของประชาคมหมู่บ้านก่อน ทั้งแผนเร่งด่วนและระยะยาว ซึ่งชุมชนของเรายังขาดในส่วนนี้

การอบรมครั้งที่ 4 เปลี่ยนไปเป็น การไปทัศนศึกษาเรื่อง “สมุนไพร”

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาให้รู้จักชนิดของสมุนไพร อันเป็นแนวทางในการจัดการอนุรักษ์พันธุ์สมุนไพรในชุมชนไว้
- เพื่อศึกษาแนวทางด้านการตลาดว่ามีสมุนไพรชนิดใดบ้างที่มีศักยภาพสูงในการทำเป็นพืชเศรษฐกิจของชุมชนต่อไปในอนาคต

ช่วงเวลา

- วันที่ 6 เมษายน 2546

สถานที่

- ชมรมแพทย์แผนไทย ค.ท่าขนอน อ.ศิริรัตนคม จ.สุราษฎร์ธานี

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- ทีมงานวิจัย 6 คน และผู้มีภูมิปัญญาชาวบ้านในด้านสมุนไพรของชุมชนอีก 1 คน

งบประมาณ

- ค่าเหมารถไป – กลับ จากชุมชนถึง ค.ท่าขนอน 1,000 บาท / ค่าอาหาร 7 คน จำนวน 2 มื้อ 636 บาท รวม 1,636 บาท

ขั้นตอนการดำเนินงาน

- ประชุมงาน กำหนดตัวแทนและวางแผนการศึกษาสมุนไพร เช่นด้านชนิด - ประโยชน์ / วิธีใช้ การตลาด หรือการแปรรูป (ถ้ามีเวลาพอ)
- ประสานงานกับ สกว. ทุนราษฎรธานี เพื่อแนะนำสถานที่
- โทรศัพท์ประสานงานกับเจ้าหน้าที่พื้นที่และวิทยากรเพื่อนัดวัน – เวลา ในการ ไปดูงาน

ผลของการดำเนินงาน

• บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ คือได้รู้จักชนิดของสมุนไพรเพิ่มขึ้นหลายชนิด โดยเฉพาะที่มีอยู่ในชุมชนอยู่แล้ว แต่ไม่เคยรู้ว่าเป็นสมุนไพร ส่วนด้านการใช้ประโยชน์ยังค่อนข้างน้อย (เพราะต้องศึกษาลงลึกในด้านสูตรยาต่างๆตามตำรับแพทย์แผนไทยก่อน)

- ได้เห็นแบบอย่างในการถ่ายทอดความรู้ด้านแพทย์แผนไทย เพื่อสืบสานไว้ไม่ให้สูญหายไป
- ได้เห็นแบบอย่างในการอนุรักษ์พันธุ์สมุนไพรเพื่อเป็นยาพื้นบ้าน และขยายพันธุ์จน

สามารถทำเป็นพืชเศรษฐกิจ

- ได้เห็นแบบอย่างในการเรียนรู้ของชุมชนอื่น
- ได้ทราบชนิดของสมุนไพรที่ราคาดี และตลาดต้องการมาก เช่น กระวาน คีปี้ลูกพลู

เถาสะก้าน เถาวัลย์เปรียงเป็นต้น

สิ่งที่ได้เรียนรู้

• สมุนไพรหลายชนิดมีอยู่แล้วในชุมชน และเราสามารถนำมาขยายพันธุ์ และทำเป็นพืชเศรษฐกิจได้ ได้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นบ้าน ที่ถูกละเลยหรือมองข้ามมานานว่าเป็นประโยชน์ สามารถนำมาใช้เพื่อส่งเสริม รักษา พัฒนาสุขภาพ ของคนในชุมชน หรือแม้กระทั่งใช้ร่วมกับแพทย์แผนปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

• ภูมิปัญญาบางอย่างในชุมชนเกือบจะสูญหายไปแล้ว สมควรที่จะได้รับการอนุรักษ์ไว้อย่างรีบด่วน เช่น หมอฮู หมอพิษสุนัขบ้าระยะสุดท้าย หมอกระดูก เป็นต้น

• เกิดความรู้สึกลึกซึ้ง และต้องการรักษาฐานทรัพยากรด้านสมุนไพรของชุมชนไว้ เพื่อเป็นทุนอย่างหนึ่งในการพึ่งตนเองของชุมชนต่อไปในอนาคต

ก้าวต่อไป สำหรับสมาชิกในทีมวิจัยเริ่มปลูกพืชที่นำมาใช้ในการทำสารสกัด และสมุนไพรบางชนิดแล้ว และยังมีแผนงานที่จะทำการสำรวจและรักษาพันธุ์สมุนไพรในพื้นที่และบริเวณรอบๆชุมชนต่อไป

บทที่ 5

ผลการวิจัย

โครงการวิจัยเชิงพัฒนาเรื่อง “ รงเลือกในการทำเกษตรยั่งยืนที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม บ้านไร่ยาว อ.ท่าชนะ จ. สุราษฎร์ธานี” นี้เป็นโครงการเริ่มต้นในระยะเวลา 1 ปี ซึ่งผลการวิจัยได้ตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ และผลที่เกิดขึ้นกับทีมวิจัยทั้งด้านบวกและด้านลบ ตลอดจนปัญหาในการรวมกลุ่ม รวมทั้ง จังหวะก้าวต่อไปของการทำงานพัฒนาในชุมชน ซึ่งจะได้นำเสนอตามลำดับ ดังนี้

5.1 ผลที่เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์

ก.ทราบรูปแบบในการทำเกษตรของชุมชนบ้านไร่ยาวในปัจจุบันคือ

●ทราบรูปแบบการทำเกษตรในชุมชนบ้านไร่ยาวว่าเป็นการทำเกษตรเชิงเดี่ยว กล่าวคือ เกษตรกรปลูกพืชเพียงอย่างเดียวในพื้นที่แต่ละแปลง เช่น ยางพารา กาแฟ ปาล์ม ส่วนผลไม้เริ่มมีการปลูกแซมในสวนกาแฟ เนื่องจากราคากาแฟตกต่ำติดต่อกันมาหลายปี และมีเกษตรกรบางส่วนปลูกผักสวนครัวขาย โดยใช้สารเคมีในการปราบแมลงศัตรูพืชในอัตราที่สูงมาก สำหรับการเลือกชนิดพืชที่ปลูกขึ้นอยู่กับราคาของพืชชนิดนั้นๆ ในท้องตลาด เมื่อผลผลิตพืชชนิดใดได้ราคาดี ก็จะพากันปลูกพืชชนิดนั้น แต่เนื่องจากการทำสวนนั้น ต้องใช้เวลาให้พืชเติบโตจนกว่าจะเก็บผลผลิตได้ ซึ่งอาจนาน 3-7 ปี แล้วแต่นชนิดของพืช ในหลายกรณีเกษตรกรจึงประสบกับภาวะลงทุนปลูกพืชไปแล้ว แต่เมื่อถึงเวลาเก็บผลผลิต กลับได้ราคาผลผลิตต่ำมาก ขณะที่ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นเรื่อยๆ

ปัจจุบันเกษตรกรส่วนใหญ่ในชุมชนก็ยังอาศัยปัจจัยการผลิตจากภายนอก ในรูปของปุ๋ยเคมี และยาปราบศัตรูพืช อย่างเต็มที่ ทั้งนี้หากไม่ใช้ผลผลิตจะได้น้อยลง หรือเกิดความเสียหายแก่ผลผลิต ทำให้เกษตรกรต้องใช้สารเคมีต่อไปเรื่อยๆ ที่ต้องคู่อยู่กับราคาที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ แต่ก็ยังหาทางออกให้กับตัวเองไม่ได้ จนเป็นสาเหตุให้เกิดหนี้สินกันอย่างท่วมท้น

ปัญหาเรื่องหนี้สินนี้ เกษตรต่างตระหนักดีว่าทำให้ต้องตกอยู่ในวังวนของการกู้ยืมและการเสียดอกเบี้ยอย่างไม่สิ้นสุด ทั้งที่เป็นการกู้ยืมจากแหล่งเงินกู้ในระบบ เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ กองทุนเงินล้าน กลุ่มออมทรัพย์ ฯลฯ และการกู้ยืมนอกระบบซึ่งดอกเบี้ยสูงมาก

หลังจากทำการเก็บข้อมูลพื้นฐานโดยใช้แบบสอบถาม ได้เห็นว่าปัญหานี้สินในชุมชนนั้น เป็นปัญหาใหญ่มาก กล่าวคือ ทั้งชุมชน ของ 291 ครอบครัว ประชากรประมาณพันคนเศษๆ นี้ มีหนี้สินรวมกันมากถึง 20 ล้านบาท โดยส่วนหนึ่งของภาระหนี้ได้ถูกนำไปใช้ในการลงทุนทางการเกษตร ในรูปของ

การซื้อปุ๋ยและยาปราบศัตรูพืชไม่น้อยกว่า 2 – 3 ล้านบาทต่อปี จากข้อมูลที่ได้นี้ ทำให้สมาชิกในทีมวิจัยได้มาทบทวนถึงรูปแบบการทำการเกษตรที่กำลังทำอยู่ในปัจจุบัน ว่าเหมาะสมกับภาวะและการดำรงชีพเพียงใด

ข. ทราบรูปแบบในการทำการเกษตรที่สอดคล้องและเหมาะสมกับชุมชน

●เมื่อเกษตรกรได้รวมกลุ่มกันในการทำงานวิจัยครั้งนี้ มีโอกาสได้ศึกษาเรียนรู้ในหลาย ๆ ด้าน และได้นำมาประมวลเข้ากับสภาพความเป็นจริงในพื้นที่พอจะสรุปได้ว่า แนวทางในการทำการเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชนต้องมีการปรับเปลี่ยนจากการปลูกพืชแบบเชิงเดี่ยว เป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว+ การทำการเกษตรแบบผสมผสาน กล่าวคือ ยังคงพืชหลักจำพวก กาแฟและยางพาราไว้ แต่ให้แทรกพืชอื่น ๆ ลงไปด้วย เช่น ผลไม้และสมุนไพร และการเกษตรผสมผสานนี้จะต้องใช้สารเคมี ไม่ว่าในรูปของปุ๋ยเคมีหรือยาปราบศัตรูพืช โดยจะใช้เพียงปุ๋ยอินทรีย์และยาปราบศัตรูพืชที่ทำจากสารอินทรีย์หรือสมุนไพรเท่านั้น นอกจากนี้ยังต้องการให้มีการเลี้ยงสัตว์เป็นรายได้เสริม และยังสามารถใช้มูลสัตว์มาทำปุ๋ยได้ด้วย สรุปว่าการทำการเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่ บ้านไร่ยาว ควรมีรูปแบบดังนี้คือ

- 1 การปลูกไม้ยืนต้น (ไม้เศรษฐกิจ)ระยะยาว 10-15 ปีเช่น ไม้ยางนา ไม้้มหอม ตะเคียน จำปา เป็นต้นตามแนวเขตหรือปลูกแทรกในแปลง
- 2 การปลูกพืชเสริมลงไปในส่วนยางและสวนกาแฟ จำพวกไม้ผล เช่น มังคุด ลองกองและพืชร่วม เช่นพริกไทย ฝรั่งา เกลี้ยง รวมไปถึงสมุนไพรและเครื่องเทศจำพวก ว่านชักมคลูก มะแขวน กระวาน กานพลู ฯลฯ
- 3 การปลูกพืชผักสวนครัว และการเลี้ยงสัตว์เสริม เช่นการเลี้ยงวัว แพะ ห่าน ไก่พื้นเมืองในส่วนป่าล้มเพื่อความมั่นคงทางค่านอาหาร
- 4 การทำเกษตรที่ครบวงจรตั้งแต่กระบวนการผลิต จนถึงมือผู้บริโภค เพื่อความยั่งยืนของระบบ

นอกจากนี้สมาชิกในทีมวิจัยและเกษตรกรส่วนหนึ่งที่เข้าร่วมกิจกรรมกับทีมวิจัย ได้เห็นพ้องต้องกันในเรื่องการทำการเกษตรแบบยั่งยืน โดยไม่ใช้สารเคมีเช่นการเปลี่ยนไปใช้ปุ๋ยชีวภาพและใช้การตัดหญ้าแทนการใช้สารเคมี ผลจากการศึกษา ดูงาน จากชุมชนอื่นๆ ทำให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงวิธีการเกษตรจากเดิมที่ทำอยู่มาเป็นการเกษตรแบบผสมผสานนั้น ต้องอาศัยการตั้งกลุ่ม เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร ประสบการณ์ และบทเรียนในการทำการเกษตรแนวใหม่นี้ การมีกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนบทเรียนนี้มีความจำเป็น เพราะการทดลองทำการเกษตรผสมผสานนี้ เป็นเรื่องใหม่สำหรับทุกคน หากทุกคนต่าง

ลองคิดลองดู อาจใช้เวลานานในการพบวิธีการที่เหมาะสมกับพื้นที่ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน จะช่วยลดความเสี่ยงในการลองคิดลองดู เพราะการประสานความรู้ทางด้านภูมิปัญญาของชุมชนเข้ากับ ภูมิปัญญาจากชุมชนอื่นๆ หรือภูมิปัญญาสากลจะมีบทบาทชี้แนะการพัฒนาของชุมชนทั้งในด้าน การทำ การเกษตรหรือการสร้างสรรค์ทางเลือกอื่นๆ อันจะเป็นหน่ออ่อนของการพัฒนารากฐานที่เข้มแข็งของ ชุมชนในระยะต่อไป ขั้นตอนการทบทวนความรู้สำคัญแต่ก็มักจะไม่ค่อยทำกัน นี่ก็จะทำอะไรก็ทำ พรวดไปเลยแล้วก็ไม่ได้ผล บางทีก็ไปทำซ้ำๆกับที่คนอื่นเคยทำแล้วไม่ได้ผล เรียกว่าทำผิดซ้ำๆซากๆ เพราะไม่ได้มีการแลกเปลี่ยนทบทวนองค์ความรู้ในเรื่องนั้นๆ

ประโยชน์ประการที่สองของการรวมกลุ่ม คือ เพื่อต่อรองกับตลาดในการขายผลผลิต ทำให้ ไม่ถูกกดราคาจากตลาด และประการสุดท้าย คือ การรวมกลุ่มกันเพื่อแสวงหาความช่วยเหลือจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นแหล่งทุน แหล่งวิชาการ หรือการติดต่อขอศึกษาบทเรียนจากพื้นที่เกษตรกรรมอื่นๆ ซึ่งการติดต่อในนาม ของกลุ่มจะเป็นไปได้ง่ายกว่า

ค. ทราบรูปแบบในการหนุนเสริมความรู้และสนับสนุนข้อมูลข่าวสารทางการเกษตร

- ทางโครงการวิจัยได้ทำการทดลองหาวิธีการหนุนเสริมความรู้ให้แก่เกษตรกรในชุมชนหลาย รูปแบบ เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารและความรู้ ไหลซึม เข้าสู่วิถีชีวิตปกติของชุมชน โดยผ่านทางกิจกรรมต่าง ๆ 10 กิจกรรม รวมไปถึงการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานสามารถสรุปบทเรียนได้ว่า

1. การทำให้ได้อยู่ให้เห็นจะได้ผลมากที่สุด เพราะได้มีโอกาสดูและสัมผัสกับของจริง ได้ สอบถามจากผู้มีประสบการณ์โดยตรง (ได้เรียนรู้รายละเอียดทั้งด้านบวกและด้านลบ)ซึ่งเป็นผู้ที่ฝ่าฟันอุปสรรค ในงานเหล่านั้นมาก่อน

2. การไปทัศนศึกษาเป็นวิธีที่ให้ผลดีมากอีกวิธีหนึ่ง เพราะเป็นการไปดู ไปรู้ ไปเห็นแนวทาง ทางการปฏิบัติ วิถีชีวิต และสภาพแวดล้อม ซึ่งกระตุ้นให้สมาชิกทีมเกิดความเชื่อมั่นที่เห็นชุมชนอื่นทำได้ ชุมชน ตัวเองก็น่าจะทำได้เช่นเดียวกัน เพราะสภาพแวดล้อมเหมือนกัน

3. การส่งตัวแทนไปอบรมหรือการเชิญวิทยากร จากหน่วยงานราชการหรือเกษตรกรที่ ประสบความสำเร็จในเรื่องนั้นๆมาให้ความรู้ในพื้นที่ เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ส่งผลดีต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ในแง่ของความรู้เชิงวิชาการ เพราะจะได้ลงมือทดลองปฏิบัติตามขั้นตอนต่างๆด้วยตัวเอง หรือเห็นแบบอย่างจาก สื่อที่ใช้ในการ อบรม เช่น การฉายวีดีโอ เป็นต้น

4. การเข้าร่วมเวทีเสวนา หรือการสัมมนาก็ได้ผลดี เพราะในเวทีมีวิทยากรผู้ประสบ การณ์ที่หลากหลาย มีโอกาสได้ซักถามข้อข้องใจ การเข้าร่วมเวทีในแต่ละครั้งเสมือนเป็นการเปิดโลกทัศน์ให้กับทีม

งาน ให้รู้จักย้อนกลับมามองตัวเองมองอดีต มองเห็นแนวทางที่จะก้าวต่อไปในอนาคต มองเห็นโลกภายนอกได้ชัดเจนมากขึ้น ซึ่งมีผลต่อการปรับกระบวนการทรรศน์ในด้านต่างๆเป็นอย่างมาก

5. การทำเกษตรเชิงตามสายเป็นสื่อที่ใช้ได้ดีในชุมชน เพราะเข้าถึงสมาชิกโดยตรง (สามารถฟังไปพลาถกริถยงไปพลาถ) เพราะข้อมูลทั้งหมดเกี่ยวเนื่องกับการเกษตรโดยตรง ทันสมัย เป็นข้อมูลที่ผ่านการเลือกสรรมาแล้วไม่ต้องเสียเวลาอ่าน แล่ดด้วยเกร็ดความรู้ต่างๆ เช่น กฎหมายพื้นฐาน สุขภาพ เป็นบางสิ่งบางอย่างไม่เคยรู้ไม่เคยฟังมาก่อน เป็นต้น

6. การทำห้องสมุดและการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ (แผ่นพับ) ได้ผลน้อยที่สุด ทั้งนี้เนื่องมาจากเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่คุ้นเคยกับการอ่านหนังสือ เพราะส่วนใหญ่หลังจากจบการศึกษาภาคบังคับออกมาแล้ว ก็มีโอกาอ่านหนังสือน้อยมาก

จ. การพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรและสร้างความเข้มแข็งในชุมชน

● ดังกล่าวมาแล้วว่าชุมชนบ้านไร่ยานี้เป็นชุมชนใหม่เพิ่งก่อตั้งมาประมาณ 20-25 ปีนี้เอง โดยมีคนอพยพมาจากหลายพื้นที่ ทั้งจากภาคใต้ และภาคอีสาน ผู้คนเกาะกลุ่มกันใหม่ที่มาจากพื้นที่เดียวกันหรือจากวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกัน ยังไม่มีผู้นำที่คนทุกกลุ่มยอมรับ ทำให้เกษตรกรเหล่านี้อยู่ในพื้นที่เพื่อทำการผลิตในการสร้างฐานะของครอบครัวคนเท่านั้น แต่ละกลุ่มย่อยของชุมชน มีความสัมพันธ์กันแบบผิวเผิน ต่างคนต่างอยู่ ะมัดระวังไม่ให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างกลุ่ม เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาหากเกิดความขัดแย้งกับผู้อื่น ซึ่งอาจทำให้คนอยู่ในชุมชนนี้อีกต่อไปไม่ได้ ถ้านึกในความเป็นชุมชนเดียวกัน ความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ยังมีน้อย เกษตรกรขาดความเชื่อมั่นในตัวเองในการเป็นผู้นำ เนื่องจากทุกๆ คนต่างพึ่งพพาเข้ามาอยู่ทั้งสิ้น ทุก ๆ ครอบครัวต่างอยู่ในระยะก่อร่างสร้างตัว แม้มีพื้นที่ทำกิน แต่การไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ทำให้เกิดความไม่แน่นอนว่าจะสามารถใช้ที่ดินในการประกอบการเกษตร ได้นานเพียงใด

การสร้างควมเข้มแข็งให้กับชุมชน ในระยะการทำงาน 1 ปี ของโครงการนี้ จึงทำได้เพียงการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรที่เข้าร่วมให้โครงการเพียงบางส่วนเท่านั้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ถือว่าอยู่ในระยะเริ่มต้น ยังต้องอาศัยการเรียนรู้พัฒนาอีกมากกว่าจะไปถึงจุดที่เรียกว่าชุมชนเข้มแข็ง ทั้งนี้เพราะสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ขาดโอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและ ขาดโอกาสในการศึกษาเรียนรู้ทเรียนต่างๆ ทำให้ขาดปัญหาในการวิเคราะห์ปัญหา กลายเป็นคนที่รอรับความช่วยเหลือจากภายนอก ซึ่งที่ผ่านมามักจะอยู่ในรูปแบบของการสังคมสงเคราะห์ ที่ไม่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ แต่กลับก่อให้เกิดการพึ่งพิงอย่างต่อเนื่อง อีกประการหนึ่งการที่จะหาคนที่เข้าใจระบบเข้าใจการจัดการวิจัย เข้าใจการบริหารองค์กร ก็หาได้ยากเต็มที่ ทำให้ชุมชนขาดมิติของการจัดการในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ทั้งนี้เพราะโครงการนี้ดำเนินการไปโดยขาดการสนับสนุนจากผู้นำที่เป็นทางการในชุมชน

ทีมวิจัยพบว่าตลอดเวลาที่ผ่านมาชุมชนมองข้ามทุนที่ตัวเองมีอยู่ และการสร้างความเชื่อมั่น